

27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ VE TÜRK POLİSİ

Ali DİKİCİ*

ÖZET

Türk ordusu 27 Mayıs 1960 tarihinde kansız bir darbe ile yönetime el koydu. 27 Mayıs'a giden süreçte meydana gelen olaylarda polis, siyasi taraf tutmakla (hükümet yanlısı olmakla) ve böylece tarafsızlığını kaybetmekle suçlandı. Bu nedenle darbenin hemen ardından askerî yönetim polis teşkilatını öncelikle ele alarak, bir takım yenileştirme ve yapılandırma faaliyetlerine girişti. Ancak Yassıada'da gerçekleştirilen askerî yargılamalar esnasında Emniyet mensupları da yargılandı ve birçoğu çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. Bu süreçte Emniyet Teşkilatı darbeden en çok etkilenen kurumlardan birisi oldu ve uzun yıllar darbenin etkisini üzerinden atamadı. Bu makale darbe öncesi polisin olayları algılama ve karşı koymadaki yetersizliği ve darbenin akabinde polis teşkilatının yaşadığı sıkıntıları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs Darbesi, Menderes, Polis, 28–29 Nisan Olayları.

* Doç. Dr., E. 1. Sınıf Emniyet Müdürü, Ankara, alidikici40@yahoo.com.tr

27 MAY 1960 MILITARY COUP AND THE TURKISH POLICE

ABSTRACT

Turkish Army officers staged a bloodless coup in Turkey on 27 May 1960. In the lead up to 27 May a number of separate incidents took place in Turkey. The Turkish Police were to blame on the ground that they politically (government) motivated against these incidents and lost its impartiality. Immediately after the coup a priority was given to police by the military coup leaders and some renovation and reorganization projects regarding police were put into effect. However, many police officers were judged by military courts in Yassıada and some of them were sentenced to different years in prison. The Turkish National Police Organization was one of the mostly affected state bodies by the coup and could not get rid of this effect for decades. This article shows how the police organization failed to respond to advance warnings and incidents of this coup and the main problems as to its own organization following the coup.

Key Words: 27 May Coup, Adnan Menderes, Police, 28-29 April Incidents

GİRİŞ

27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde iktidara gelen Demokrat Parti (DP) Hükümetini devirerek yönetime el koydu. Ülkenin içinde bulunduğu durumun gittikçe kötüleştiği ve ülkede bir kardeş kavgasının başlamak üzere olduğunu ileri sürerek yönetime el koyan Türk Silahlı Kuvvetleri, darbenin hemen ardından başta Cumhurbaşkanı, Başbakan, Büyük Millet Meclisi Başkanı, Bakanlar olmak üzere DP Milletvekillerini, bütün DP sorumlularını ve aralarında askerlerin ve polislerin de bulunduğu birçok bürokrati tutukladı ve bunlar Yassıada'da kurulan mahkemede yargılandılar.

27 Mayıs 1960 Darbesi, üzerinde çok tartışılan ve yorum yapılan konulardan birisidir. Darbe ile ilgili kaleme alınmış birçok yazı ve kitap mevcuttur. Bunların arasında özellikle hatıratlar önemli yer tutuyor. Ancak darbeyi çok farklı açılardan ele alan bu eserlerde, polislerin gerek darbe öncesinde gerekse darbeden sonra yaşadıklarından çok fazla söz edilmemekte ve çoğu kaynaklarda bu olgu göz ardı edilmektedir. Bu makalede mevcut kaynaklar taranarak 27 Mayıs Darbesi iç güvenlik ve polis perspektifinden incelenmeye çalışıldı. Darbeye giden süreçte meydana gelen 28–29 Nisan olayları, bu olaylar karşısında polisin tutumu, bunun sonucu olarak polis imajının kamuoyuna yansımaları ve polisin içine düştüğü atmosfer, darbe sonrasında ise teşkilat mensuplarının yaşadığı sıkıntılar, Yassıada'da yargılanan polisler, teşkilatta uzun süre kendisini hissettiren “kurumsal travma” ve darbeden en çok etkilenen kurumlardan birisi olması yönüyle emniyet teşkilatı bu yazının ana temasını oluşturmaktadır.

A- Askerî Darbeye Giden Süreçte Meydana Gelen İç Güvenlik Olayları

1950'lerin sonuna doğru siyasi kavgalarda ve öğrenci olaylarında büyük artış gözlenmektedir. Bu olaylar, 27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra birçok polisin Yassıada'da yargılanmasına neden olması ve darbeye giden süreci hızlandırması yönüyle büyük önem arz etmektedir.

30 Nisan 1959'da CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Uşak gezisi büyük olaylara neden oldu. İnönü'nün, Kurtuluş Savaşı'nda karargâh olarak kullandığı evi ziyaret etmesi, Uşak valisi tarafından önlenmek istendi ve toplanan kalaba-

lık İnönü'yü ve yanındakileri protesto gösterilerinde bulundu¹. Valinin, ziyaretin engellenmesi yönündeki emrini kabul etmeyen Emniyet Müdürü ve Jandarma Komutanı o gün görevden alındılar². Görevden alınan emniyet müdürü Adnan Çakmak'ın yerine Kütahya Emniyet Müdürü Vahdet Vural vekâleten atandı. Vural, Kütahya'dan getirdiği takviye kuvvetle asayişini temin etti³. İnönü'yü bu seyahati süresince izlemek üzere özel olarak gönderilen Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ve Ankara emniyet müdür yardımcısı İsmail Küntay, gelişmeleri dakikası dakikasına Ankara'ya bildiriyor, oradan aldıkları emirlerle duruma yön vermeye çalışıyorlardı. Ziyaretin ikinci günü tren istasyonuna gitmekte olan İnönü'nün arabası durduruldu. Arabadan inip, yaya olarak istasyona giderken atılan bir taşla başı yarılan İnönü, başından kan akarak trene ulaştı. 1 Mayıs'ta Manisa'ya geçen İnönü'nün sonraki durağı İzmir oldu. İzmir'de de gerginlik devam ederken Demokrat İzmir gazetesinin basılıp tahrip edilmesi olayları daha da tırmandırdı.

4 Mayıs 1959'da İstanbul'a dönen İnönü'yü taşıyan konvoy Topkapı'ya gelince durduruldu ve 10–15 kişilik bir grubun saldırısına uğradı. Aracın geçişine izin vermeyen kalabalık, arabayı tekmeledi, camları taşıdı⁴. Orada bulunan polis ve askerlerin olup biteni seyrettiği öne sürüldü⁵. Ancak bir binbaşının olaya müdahale edip askerlere emir vermesi sonucu İnönü oradan uzaklaşabildi. Güzergâh boyunca polisler İnönü'ye sevgi gösterilerine aşırı güç kullanarak müdahale etmekle suçlandı. İnönü 7 Mayıs'ta Ankara'ya döndü. Yine kalabalık bir grup tarafından karşılandı ve polisle çatışmalar oldu.

Bu olayların ardından CHP, TBMM'ye bir önerge vererek Uşak, Turgutlu, Akhisar, İzmir, İstanbul olaylarından dolayı Menderes ve İçişleri Bakanı Namık

1 “İnönü Uşak'ta taşla hafif yaralandı. M. Vekili, gazetecilere tecavüz oldu”, **Dünya** (01.05.1959). “İnönü'nün Uşak ziyareti hadisesi oldu”, **Akşam** (1 Mayıs 1959). Gazetenin haberinde Uşak Valisinin “Vur emri” verdiği ancak emniyet Müdürünün bu emri dinlemediği ileri sürüldü. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Uşak olaylarına karıştığı iddia edilen 29 kişi tutuklandı. Bkz. “İnönü'ye tecavüz edenler hesap veriyor.” **Milliyet** (28.06.1960).

2 Gazeteler valinin de görevden alındığını yazdılar. Bkz. “Uşak Valisi ve Emniyet Müdürü Bakanlık emrine alındı”, **Dünya** (01.05.1959).

3 Erol Özdemir, “Vahdet Erdal İle Söyleşi: İstikrar Abidesi 12 İilde 21 Yıl İl Emniyet Müdürlüğü ve Aynı Özel Sektörde 26 Yıldır Devam Eden İş Hayatı”, **Çağın Polisi**, Yıl: 4, Sayı, 42, Haziran 2005, s. 10–15.

4 27 Mayıs Darbesi'nden sonra 11 DP'li İnönü'yü Topkapı'da öldürmeye teşebbüs iddiasıyla tutuklandı. Bkz. “İnönü'ye tecavüz edenler hesap veriyor.” **Milliyet** (28.06.1960).

5 Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 285.

Gedik hakkında soruşturma açılmasını istedi. Bu önerge gündeme alınmayınca muhalefet meclisi topluca terk etti. Eylül'de CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve beraberindeki milletvekillerinin Çanakkale-Geyikli'de karşılaştıkları protestolar ve çıkan olaylar neticesinde bazı partililer ve muhalefete mensup milletvekilleri gözaltına alındılar. CHP kurulunun bu bölgeye gitmesi engellendi, olaylar hakkında yayın yasağı getirildi. Geyikli olayları iktidar-muhalefet çatışmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Bu süreçte iktidar, muhalefeti darbe kışkırtıcılığıyla, muhalefetsiz iktidarı istibdat idaresi kurmuş olmakla suçluyordu. İktidar ve muhalefet liderlerinin uzlaşmaz tavırları, dozu aşan suçlamalar, basın tahrirleri, DP'nin muhalefeti dışlayan tavırları, iktidar ve muhalefet yandaşlarının partizanca hareketleri, TBMM'de milletvekili kavgaları siyasi kutuplaşmayı ve sokak çatışmalarını körüklemiş, 1960 yılının ilk aylarından itibaren yurt çapındaki olaylarda DP ve CHP mensupları birbirleriyle çatışmaya başlamıştır. Olaylar zincirinin ilk adımı Yeşilhisar'da (Kayseri) atıldı. DP'li ve CHP'li ilçe parti yöneticileri arasında çıkan kavgaya taraftarlar da karıştı. Birbirleriyle kavga eden parti mensuplarına müdahale eden polis, 2 DP üyesini ve 11 CHP üyesini gözaltına aldı⁶. Vilayetten görevlendirilen Necati Soyuyüce ve Abdulkadir Yücedağ adlı iki polis, gözaltına alınan CHP'lilere işkence yapmakla suçlandılar.

Özellikle İsmet İnönü'nün yurt gezilerinde durmadan olay çıkmaktaydı. En ciddi olay İnönü'nün CHP il kongresinde konuşmak için Kayseri'ye gittiği sırada yaşandı. 2 Nisan'da trenle yola çıkan⁷ İnönü ve beraberindeki heyetin Kayseri'ye girmesi Vali yardımcısı Şükrü Kenanoğlu ve diğer yetkililer tarafından engellendi⁸. Ancak üst makamlardan gelen talimat üzerine Vali yardımcısı, İnönü'nün Kayseri'ye girmesine izin verdi. Kayseri olayları sırasında bir ara Menderes ve Bayar sıkıyönetim ilanını düşünmüşlerse de orduya tam güvenemedikleri için vazgeçmişlerdir⁹. Kayseri'den sonra Yeşilhisar ilçesine gitmek isteyen İnönü'ye izin verilmediği için Ürgüp'e geçti. Bu olaylarda polis şiddetli eleştirilerin hedefi oldu ve iktidar partisinin yandaşı olmakla suçlandı.

6 “Yeşilhisar'da polis halka ateş açtı.”, **Cumhuriyet** (25.03.1960).

7 İnönü daha Ankara Garı'nda iken olaylar başlamış, İnönü lehine tezahürat yapan 11 genç “aşırı tezahürat” yaptıkları gerekçesiyle gözaltına alınmış ve kimlik tespitinden sonra serbest bırakılmıştır. “Ankara Garındaki Hadise”, **Akşam** (03.04.1960).

8 “Treni Himmetdede'de Vali Muavini ve J. Komutanı tarafından durdurulan İnönü dün Kayseri'ye sokulmak istenmedi.” **Akşam** (03.04.1960).

9 Abdi İpekçi- Ö. Sami Coşar, **İhtilalin İçyüzü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1965, s. 133.

1960 yılının ilk aylarında, üniversite öğrencileri arasında da hareketlilik artmış ve olaylar çoğalmaya başlamıştı. Millî Türk Talebe Birliği (MTTB), 9 Ocak 1960 tarihinde “irticayı kınamak” için İstanbul Üniversitesi’ndeki Atatürk heykeline çelenk konmasına karar verdi. Ancak, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube’de görevli polis memurları, MTTB idarecilerini gözaltına aldılar. Buna rağmen Atatürk heykeli önünde toplanan 200 kadar üniversite talebesinin eylemine polis müdahale etti ve 16 öğrenci gözaltına alındı. Aynı gün saat 23.00 sıralarında serbest bırakılan bu öğrenciler polisler tarafından dövüldüklerini beyan ederek şikâyetçi oldular. Gerek öğrencilerin üniversite bahçesinde gözaltına alınması sırasında, gerekse Birinci Şube’de öğrencilere dayak atıldığı iddialarının odağında polis memuru Bumin Yamanoglu vardı¹⁰.

Ancak asıl darbeye giden süreci hızlandıracak olan olaylar, 18 Nisan 1960’ta “Muhalefet ve basın yıkıcı faaliyetlerini incelemek amacıyla” TBMM’de DP’li 15 milletvekilinden oluşan bir Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasıyla başladı. Bu komisyona geniş yetkiler veren kanunun kabul edilmesi¹¹ üzerine üniversite gençliği arasında iktidara karşı duyulan tepki giderek arttı ve ilk büyük öğrenci gösterisi 19 Nisan’da Kızılay’da düzenlendi. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’ye sevgi gösterisinde bulunan ve iktidarın tutumunu kınayan sloganlar atan topluluk, polis tarafından dağıtıldı ve biri gazeteci, yirmi biri öğrenci toplam 22 kişi gözaltına alındı, bunlardan beşi tutuklandı¹². Nisan ayının son günlerinde hoşnutsuzluk doruk noktasına ulaştı. 27 Nisan günü İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin kongresinde, yaptıkları özgürlük mücadelesinden dolayı Güney Kore Üniversitesi’ne bir telgraf çekildiği gerekçesiyle kongre polis tarafından basıldı. Polisin çok şiddetli bir şekilde müdahale etmekle suçlandığı bu baskında, ismi ön plana çıkan Emniyet Birinci Şube’den yine Bumin Yamanoglu oldu. CHP Gençlik Kolları’nın yönlendirdiği öğrenciler, aynı gün toplanarak 28 Nisan’da bir eylem yapma kararı aldılar ve İstanbul’daki tüm öğrenci yurtlarını dolaşarak şu duyuruyu yaptılar: “Yarın saat 7’de üniversite bahçesinde, Atatürk Anıtı’nın çevresinde toplanılacak.”¹³

10 “Bumin, Başvekil’e Şikâyet Edildi”, **Milliyet**, 14.01.1960.

11 “Siyasi faaliyetler durduruldu. Dün Kurulan 15 kişilik Tahkikat Komisyonu çalışmaya başladı ve tahkikat sonuna kadar kongrelerle her türlü parti toplantılarını menetti.” **Akşam** (19.04.1960).

12 **Ulus** (21.04.1960).

13 Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den Günümüze)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 77.

B- Askerî Müdahaleye Zemin Hazırlayan 28–29 Nisan Olayları ve Polis'in Çaresizliği

28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt'taki merkez binasında, önce bazı Hukuk Fakültesi öğretim görevlileri, daha sonra da öğrenciler dersleri protesto ederek orta bahçede toplanmaya başladılar. Ancak eylemden haberi olan polis, üniversite bahçesinde gerekli tedbirleri almıştı. Polis, göstericilere derhal dağılmalarını, aksi takdirde müdahale edeceklerini söyledi. Öğrenciler ise, polisin üniversiteden çıkmasını, askerın gelmesini isteyen sloganlar atıyorlardı. Polisin uyarılarına rağmen kalabalık dağılmamakta ısrar etti ve İstiklal Marşı'nı söylemeye başladı. Bunun üzerine aralarında Bumin Ymanoğlu'nun¹⁴ da bulunduğu polisler, göstericilere müdahale etti. Polislerden yaralananlar oldu. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın ve dekan vekili Sulhi Dönmezer'in polislerin müdahalesine karşı çıkıp polisin üniversiteyi terk etmesini istemesi üzerine, Bumin Ymanoğlu ve Eminönü Emniyet Amiri Zeki Şahin¹⁵ ile hocalar arasında tartışma yaşandı ve Ymanoğlu, Dönmezer'i tokatladi. Zeki Şahin, rektöre, "bunlar hep senin yüzünden, sen kışkırtıyorsun bu çocukları!" diye bağıırıyordu. Polis, Onar'ı zorla otomobilin içine sokmaya çalışırken kafasını kapıya vurdu, alını yarıldı, her tarafı kan içinde kaldı¹⁶. Polis, göz yaşartıcı bomba ve uyarı atışları arasında, Onar ve Dönmezer'i Emniyet Müdürlüğü'ne götürdü. İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay olay yerine geldi. Profesör Tarık Zafer Tunaya'nın polis çekilirse olayların yatışacağını söylemesi üzerine Oktay, polisin çekilmeyeceğini takviye olarak askerlerin de geleceğini söyledi. Daha sonra gelen askerleri gören öğrenciler "polis gitsin, asker gelsin" şeklinde slogan atmaya başladılar. Askerin müdahalesi ve öğrencilerin askere karşı gösterdiği bu yakınlığın da etkisiyle öğleye

14 Özellikle 28-29 Nisan Olaylarında olmak üzere darbe öncesi meydana gelen birçok olayda bizzat yer alan ve darbeden sonra Yassıada'da yargılanıp cezaya çarptırılan Bumin Ymanoğlu, aslında rütbeli bir polis şefi değil aksine bir polis memuru idi. Kamuoyunda sıkı Demokrat Partili olarak tanınan Ymanoğlu, Adnan Menderes, İstanbul'a geldiği zaman "gönüllü" korumalığını yapardı. Bu yüzden de müdür olmadığı halde çok etkili ve çok yetkiliydi. Bu haliyle de darbecilerin ve DP karşıtlarının nefretlerini üzerine toplayan sembol bir isim olmuştu. Fatih Altaylı, "Soma Bir İnsan Hakları İhtilalidir", **Habertürk**, 21.05.2014.

15 Basında olaylarla ilgili yer alan haberlerde ve yayılan söylentilerde, polisin kanunsuz ve acımasız tutumundan söz ediliyor ve ismi öne çıkan bu polislerin yanısıra, göstericilere müdahale eden polisleri yönlendiren Mehmet Bal ve ekip şefi Muzaffer Tunçbilek de suçlanıyordu.

16 Sulhi Dönmezer'in Yener Süsoy'la Röportajı, "Siirt konuşmasında suç niteliği yok", **Hürriyet** (07.10.2003).

doğru olaylar yatıştı. Bu süreçte Oktay, talimatları vali Ethem Yetkiner'den o da Başbakan Menderes'ten alıyordu¹⁷.

Saat 12'den sonra Rektör Onar, başında büyük bir bantla ve üzerinde kanlı bir gömlekle üniversiteye gelip öğrencilerin karşısına çıkınca ortalık tekrar karıştı. Merkez binada bekleyen öğrenciler, polisin müdahalesinden dolayı ön taraftan Beyazıt Meydanı'na çıkamadı. "Arka kapıdan çıkma kararı alındı. Bu kapıyı da asker çevirmişti. Asker, bu davranışı hoşgörüyü karşıladı. Gençler de askere güveniyordu."¹⁸ Böylece göstericilerin eylemleri şiddetlendi ve olay üniversitenin dışına, Beyazıt Meydanı'na taşdı. Unkapanı, Eminönü, Babıâli bir anda öğrenci gruplarıyla doldu ve göstericiler Beyazıt Meydanı'nda toplanmaya başladılar. Yaklaşık beş bin gösterici ile polis arasında taşlı sopalı çatışma başladı. Göstericiler, DP yönetimi aleyhine "kahrolsun diktatörler", "Menderes istifa", "hürriyet isteriz", "katil polis" şeklinde sloganlar atıyorlardı. Olayları kontrol altına almakta zorlanan polis, öğrencileri dağıtmak için sert müdahalede bulundu ve gaz bombaları kullandı. Bazı öğrenciler polisin attığı gaz bombalarını daha patlamadan tekrar polise attılar.

Olaylara müdahale eden polis birliklerinin içerisinde 25–30 kadar da atlı polis vardı. Bu tür görevler için yetiştirilmemiş olan atların ürkmesi ve bazı göstericilerin atların sağrılarına sivri cisimler batırması, sigara ateşi basması üzerine, dört polis attan yere düştü ve öğrencilerin saldırı ve hakaretlerine maruz kaldı¹⁹. Hatta bir öğrenci, binicisi yere düşen bir polis atına binerek elinde kırbaçla polislerin üzerine yürüdü. Yaşanan arbedeyi dönemin tanıdığı bir gazeteci şöyle tasvir etmektedir: "Atlı polislerin kılıç gibi copları, tabancalar, Sten makineli. Üniversite bahçesinden yayılan alevle Beyazıt Meydanı yanıyor. Ortaçağ savaşları gibi.. Binlerce öğrenci ve halk, yüzlerce polis.. Marmara Sineması'nın yüksek merdivenlerine tırmanan polis atları yuvarlanıyor, polisler eziliyor atlarında, öğrenciler coplanıyor, feryatlar kıyamet.. Bacakları kırılan at debeleniyor. Öldürmekten başka çare yok."²⁰ Bu arada güvenlik güçleri kaldırım taşlarıyla kendilerine saldıran

17 Emin Karakuş, **İşte Ankara**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1977, s. 450-451.

18 Karakuş, **a.g.e.**, s. 452.

19 Yassıada duruşmalarında Sıddık Sami Onar ve birkaç profesör, öğrencilerin, kendilerine silahla hücum eden atlı polisleri toprak ve ot atarak dağıttıklarını söylediler. Ancak Hukuk Fakültesi Dekanının kâtabi genç kadın, "ilk hücum eden, polisler değil öğrencilerdi. Ot ve toprak değil, taş attılar" şeklinde ifade vermiştir. Bkz. Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes, İpin Gölgesindeki Günler**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 305.

20 Tefvik Yener, "Yanan merdivenler", **Sabah** (02.05.1999).

kalabalığı dağıtmak için havaya ateş açtı. Askerî tanka çarpıp seken kurşunlar bazı öğrencilere isabet etti. Göstericilerden bazıları yaralanırken, Turan Emeksiz adlı öğrenci hayatını kaybetti. Polis doğrudan öğrencilerin üzerine ateş açmakla suçlandı²¹ ve ateş etme emrini kimin verdiği uzun süre tartışma konusu oldu. Bu konuda suçlanan isimlerden birisi Bumin Yamanoglu idi.

Bu olaylar üzerine İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'in teklifiyle 28 Nisan günü saat 15.00'dan itibaren İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim Komutanları olarak Ankara'da Korgeneral Namık Argüç, İstanbul'da Orgeneral Fahri Özdilek atandı²². Böylece 28 Nisan olayları ile 27 Mayıs Darbesi İstanbul'da fiilen başlamış oldu²³.

Kalabalıklar karşısında çaresiz kalan polis geriye çekilince, askerî birlikler olayları bastırmak için takviye olarak Beyazıt Meydanı'na gelmeye başladılar. Ancak askerlerin gelmesiyle ortaya çok ilginç bir manzara çıktı. Biraz önce polisler şiddetle mukabele eden göstericiler, askerleri görünce "Türk ordusu çok yaşa", "Türk askeri çok yaşa", "ordu ile beraberiz" şeklinde sloganlar atmaya başladılar. Askerler ise göstericilerle kucaklaşıyor, subaylar gösteri yapan öğrencilere yol açıyor, "halkı yıldırma için her tarafa dağıtılan askerî birlikler, tank takımları

21 Menderes Hükümeti tarafından 27 Haziran 1956 tarihinde kabul edilen 6761 sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun, izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeyi yasaklıyordu. Bu yasa muhalefet liderlerinin ve üyelerinin, memlekette serbestçe seyahat etmelerine engel olmanın yanı sıra kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde hükümet komiseri yahut mahallin en büyük mülkiye âmirinin tâyin edeceği memurun ihtarına rağmen topluluk dağılmazsa "evvelâ mevcut imkân ve vasıtaları kullanarak dağıtmaya çalışır. Muvaffak olunamadığı takdirde havaya üç el silah attırır. Yine dağılmazlarsa hedef gözetmeksizin silah istimal ettirilmek suretiyle topluluğu dağıtır." ifadeleri güvenlik güçlerine toplumsal olaylarda hedef gözetmeksizin ateş açma yetkisi veriyordu. Bkz. **Resmi Gazete**, 30.10.1956, Sayı: 9346, s. 147/6. Bu kanunun çıkartılması, Yassıada'da gerçekleştirilen Anayasayı İhlal Davası'nda, Menderes ve arkadaşlarının yargılandıkları hususlardan birisi oldu. Ancak yapılan balistik incelemelerinde kurşunun herhangi bir polisin silahından çıktığına dair somut bir neticeye ulaşılmadı ve tüm polisler beraat etti. Bkz. Walter F. Weiker, **The Turkish Revolution 1960-1961 Aspects of Military Politics**, The Brookings Institution, Washington, D.C., 1963, s. 40.

22 "İstanbul-Ankara'da örfi idare ilan edildi. İstanbul'da gece sokağa çıkmak yasak. Eğlence yerleri kapandı." **Hürriyet** (29 Nisan 1969). 6 Mayıs akşamından itibaren gece sokağa çıkma yasağı 6 saate (saat: 22.00-04.00 arası) indirildi. Bu saatlerin dışında içkisz lokanta, gazino ve kahvehanelerin devamlı açık kalmasına izin verildi. Bkz. **Tercüman** (6 Mayıs 1960).

23 Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) DP Yokuşaşağı (1954-1957)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 204.

vatandaşlar tarafından dost diye karşılanıyordu.”²⁴ Askerlerin bu tutumundan cesaret alan bazı öğrenciler askerî tankların üzerine çıktılar. Bu arada tankın üzerine çıkan İstanbul Erkek Lisesi öğrencisi Nedim Özpolat dengesini kaybederek düştü ve 30 Nisan’da hayatını kaybetti. Böylece askerler, öğrencilere müdahale etmeyecek Menderes hükümetine olan tepkisini açıkça ortaya koyuyor, bu görüntü polis inktidardan yana, asker in ise öğrencilerden yana olduğu algısını ortaya çıkarıyordu. Asker in göstericileri dağıtmak yerine cesaretlendirmesi, olayların, polis in kontrolünün dışına çıkarak iyice büyümesine ve önü alınamayacak bir sürece girilmesine yol açmıştı. Daha sonra öğrenciler askerlerin desteği ile Vilayet binasına doğru yürüyüşe geçtiler. Yol boyunca polisi yuhalayıp askere sevgi gösterisinde bulunan göstericiler, Vilayet in yanında bulunan Emniyet Müdürlüğü önünde toplanarak “katiller, katiller” şeklinde slogan atmaya devam ettiler. “Menderes’ in polislerine, Bumin Yamaoğullarına, Zeki Şahinlere alabildiğine hakaret ediliyordu. Coşku son hedefini bulmuştu. Zeki Şahin’ in bulunduğu Eminönü Emniyet Amirliği taş ve tükürük yağmuruna tutuldu.”²⁵ Askerler göstericilere burada da sahip çıktı. Gösteriden sonra dağılmaya başlayan öğrencileri yakalayıp götürmek isteyen polis araçlarının önü, içi asker dolu bir kamyonet ile kesildi. “İçinden bir teğmen indi, gençler askerlere doğru koştu. Bir polis teğmene yaklaşarak, ‘Teğmenim, askerlerinle yardım et de şu zorbaları dağıtalım’ dedi. Teğmen buna şu karşılığı verdi: ‘zorba onlar değil, sizlersiniz. O elindeki silah ne?’ Öğrenciler yine coşmuştu. Polis şaşkınlık içerisindeydi. Teğmenin sesi duyuldu. ‘Sokun silahlarınızı yerine, yoksa beyninizi dağıtırım.’”²⁶

Askerlerin sadece Beyazıt Meydanı’nda değil, her tarafta olaylara bu şekilde göz yumması ve başlarındaki subayların öğrencileri dağıtmak yerine onlarla kucaklaşması, bu olayların organize ve desteklenen bir husus olduğu iddialarını gündeme getirmiştir. Olaylar esnasında İstanbul sokaklarında tanklar dolaşüyor, ancak göstericiler ordunun direnişi ile karşılaşmıyorlardı²⁷. Örneğin öğrenciler Aksaray Meydanı’nı doldurmaya başladığı sırada, Fındıkzade’de bulunan Zırhlı

24 A. Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-2: 1922-1971**, Özener Matb., İstanbul 1997, s. 1677. Askerlerin öğrencilerle iyi diyalogları ile ilgili ayrıca bkz. Alpay Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1992, s. 131-145.

25 Karakuş, **a.g.e.**, s. 456.

26 Karakuş, **a.g.e.**, s. 456-457.

27 **Hürriyet Yolunda 27 Mayıs 1960** [Hazırlayan: Ali İsmet Gencer], MTTB Yayınları, Ankara, 1960, ss. 19-45.

Tugay Birliği, kalabalığı dağıtmak için yeterli güce sahip olmasına rağmen, Saraçhane yönüne dönmekte olan topluluğa müdahalede bulunmamış, kalabalık Beyazıt Meydanı'na yönelmişti. İşin ilginç yanı olaylar yalnızca sıkıyönetimin olduğu Ankara ve İstanbul'da meydana geliyordu.

Askerlerin eylemleri desteklemek ve öğrencileri korumak için uyguladığı bir diğer yöntem ise yakalanan göstericilerin bir işlem yapılmadan serbest bırakılmasıydı. Polis, olaylara karışan veya korsan yürüyüş yapan öğrencileri önce polis müdürlüğüne, oradan da sıkıyönetim gereği Davutpaşa Kışlasında bulunan askerî hapishaneye getiriyordu. Ancak bu sanıkların çoğunluğu subaylar tarafından Davutpaşa Kışlası'na götürülürken yolda²⁸ veya daha sonra serbest bırakılıyordu²⁹. Yakaladıkları göstericilerin hiçbir işlem yapılmadan serbest bırakıldığını gören polisler, Davutpaşa kışlasının biraz ötesindeki askerî fırının önünde bekleyerek salıverilen tutukluları yeniden toplayıp teslim ediyordu. Böylece asker ile polis arasında adeta bir 'köşe-kapmaca' oyunu oynanıyordu. Bu nedenle askerler salıverilen tutukluları, ya arka yollardan gönderiyor veya askerî araçlarla şehre gitmelerini sağlıyordu. Ayrıca askerler polisleri etkisizleştirmek ve devre dışı bırakmak için farklı yöntemler uyguluyorlardı. Örneğin kışlaya girmeden önce sekiz yüz metre ötedeki inzibat karakoluna silahını bırakmayan polis kışla bölgesine alınmıyordu.

Olaylarla ilgili bir başka çarpıcı husus ise olayların, bir yerde bitip, az zaman sonra olmadık yerde yeniden patlak vermesiydi. Bu ise olayların tek elden kontrol edildiği ve yönlendirildiği kuşkularını artırıyor. 27 Mayıs darbesinde harekâtın İstanbul ayağını planlayan Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce'nin, öğrenci eylemlerinin bizzat kendileri tarafından organize edildiğini açıklaması, bu konudaki tartışmaları daha da önemli hale getirmektedir. Soyuyüce, özellikle 28 Nisan 1960'tan sonraki öğrenci eylemlerinin kendi kontrollerinde yapıldığını söyleyerek, "Öğrencileri 4-5 kamyona bindirip bir yerde bırakıyor ve 'şurada gös-

28 Yalman, *a.g.e.*, s. 1677.

29 Emekli Kurmay Yarbay Şükran Özkaya, 27 Mayıs Devrimi'nde aktif rol almış ve Millî Birlik Komitesi üyeliği yapmış darbeci bir subaydır. Özkaya'nın 27 Mayıs döneminde görev yaptığı Davutpaşa Zırhlı Tugayı darbeci subaylar için en önemli birliklerdendir. Özkaya anılarında gözaltına alınan gençlerin kaçmasına göz yumduklarını, gözaltına alınan 3500 öğrenciden Davutpaşa'ya sadece 43 tanesinin ulaştığını ve gözaltından kaçan öğrencilerin tekrar üniversite'ye döndüğünü belirtmektedir. Bkz. Şükran Özkaya, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yayınları, İstanbul, 2005. Ayrıca bkz. Fethi Gürcan-Öner Gürcan, *Ben Bir İhtilalciyim*, Süvari Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 26.

teri yapınlar' diyorduk." demektedir. Soyuyüce, ihtilal öncesinde İstanbul Üniversitesi Mediko-Sosyal'de kendi arkadaşı olan iki doktor vasıtasıyla öğrencilerle temas kurduklarını, öğrencilerle kendileri arasındaki diyalogu onların sağladığını ve karargâhı da oraya kurduklarını ifade etmiştir. Öğrencilere yiyecekleri bile kendilerinin getirdiklerini anlatan Soyuyüce, "Tümenden üç kamyon dolusu helva, peynir, ekmeğ getirdim, üniversitenin arka kapısından içeriye soktum, çocuklara dağıttık. Ondan sonra, bütün 28 Nisan'dan sonraki hareketler bizim kontrolümüzde yapıldı." şeklinde açıklamalarıyla, olaylarda askerin rolünü ortaya koymaktadır³⁰. Bu konudaki bir başka iddia ise bazı subayların sivil kıyafetler giyerek gösterilere katıldığı şeklinde idi. Nitekim bu olaylarda bizzat rol almış ve kitleleri tahrik ederek öğrencileri polise saldırtan elebaşlarından hemen hemen hiçbirisi Yassıda'da yargılanmazken, bu olaylara müdahale eden polislerin hepsi yargılanıp çeşitli cezalara çarptırılması bu konudaki iddiaları güçlendirmektedir.

28 Nisan Olayları, polis ile askerin karşı karşıya gelmesine ve gerginlik yaşanmasına neden oldu. Olaylar sırasında polis ile asker arasında yetki, kabul edilme ve olaylara müdahale konusunda çekişme yaşandı. Askerlerin öğrencilere sert müdahaleden kaçınması ve kalabalık gösterici grubuyla baş başa kalan polisin ise öğrencilere karşı takındığı sert tutum, polisin eleştirilerin odağı haline gelmesine yol açtı³¹. İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürü de bu olaylarda öğrencilere çok sert davranmakla suçlandı. TBMM'nin 29 Nisan tarihli oturumunda ilan edilen sıkıyönetimin tasdikine dair başbakanlık tezkeresi okunması esnasında sıkıyönetim kararını eleştiren CHP, İstanbul'da ve Ankara'da çıkan olaylarda polisin ve zabitanın haksız yere öğrencilerin üzerine salındığını söyleyerek durumdan Demokrat Parti'yi sorumlu tuttu³².

İstanbul'da başlayan olaylar 29 Nisan'da devam etti ve İzmir ile Ankara'da da öğrenci gösterileri başladı. Ankara'da sıkıyönetime rağmen öğrenciler, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde toplandılar. Fakülte içerisinde ellerine geçirdikleri her türlü malzemelerle barikat kurup polisleri taş yağmuruna tutan öğrencilere,

30 Cemal Kalyoncu, "27 Mayıs'ta öğrencileri kullandık", **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 442, (26.05.2003).

31 Dönemin ünlü gazetecisi Ahmet Emin Yalman polisi üniversiteyi basmakla, öğrencileri çileden çıkarmak için ne mümkünse yapmakla suçlamaktadır. Bkz. Yalman, **Yakın Tarihte Gör-düklerim ve Geçirdiklerim-2**, s. 1676.

32 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, c. 13, 29.04.1960, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 316-317.

fakülte hocaları da fiilî olarak destek verdiler. Sıkıyönetim komutanı Korgeneral Namık Argüç'ün emri ile fakülte binalarına ateş açıldı ve polisler askerlerle birlikte fakülteyi basarak birçok öğrenciyi gözaltına aldı. Bu çatışmalarda birçok öğrenci yaralandı, ancak herhangi bir can kaybı olmadı. Ancak polis yine öğrencilere karşı aşırı şiddet kullanmakla, hatta gazetecileri dövmekle suçlandı. İstanbul'daki 28 Nisan olaylarında müşahede edilen asker-gösterici dayanışması burada da görüldü. Argüç'ün emriyle Hukuk Fakültesi'ne giren süvari birliğindeki askerler, Fakülte'nin arka kapısına 30 metre kadar ilerleyip durdular. "Hukuk öğrenimi yapan subaylar da gençler arasındaydı. Bunlar, süvari birliğinin başında bulunan yüzbaşının çevresini sardılar, dert yanmaya başladılar. Yüzbaşı, güler yüzlü bir askerdirdi. Fakültenin arka kapısına sığınan öğrencilerden biri yüzbaşıya sordu: 'Bize ne yapacaksınız?' Yüzbaşı "benim birliğimden korkmayın" anlamına gelen bir işaret verdi. Başka bir öğrenci polislerden şikâyet etti. 'Şu coplara baksanıza' dedi. Yüzbaşı gülerken, Siz de o copları alır onların ağızlarına sokarsınız' deyince hep birlikte gülüşmeler oldu."³³ Benzer şekilde süvari birlikleri Siyasal Bilgiler Fakültesinde de Namık Argüç'ün verdiği yürüyüş emrini, subaylar dinlemeyerek atlarını geri çektiler. "Öğrenciler süvari birliğinin kayıtsızlığı karşısında ordudan yana gösteri yapmaya başladılar. Kız öğrenciler saatlerden beri atların üzerinde bekleyen süvari birliğine bağlı askerlere içeriden su taşıyorlardı. Asistan Mehmet Selik, bir üsteğmene sordu. 'Bize ateş edecek misiniz?' 'Ne münasebet? Buna imkân var mı?'³⁴ Aynı şekilde polislerle birlikte fakülteye giren Abdullah Tardu adlı bir binbaşı polislerle konuştu: "Polis ve polis görevlileri, derhal burayı terk edin.' Polisler önce irkildiler, bir ikisi direnmek istedi. Binbaşı tekrar konuştu: 'Dışarı çıkmazsanız sorumlu olur, sürüm sürüm sürünürsünüz."³⁵ Nitekim Sıkıyönetim savcılarını, öğrencilerin hiçbir suçu olmadığını söyleyerek akşamüzeri hepsini serbest bıraktılar.

İktidarın ve güvenlik güçlerinin tavizsiz tutumuna karşın protesto gösterileri Ankara'daki diğer fakültelelere de yayılarak devam etti ve pek çok öğrenci tutuklandı. Ankara ve İstanbul üniversiteleri bir ay süreyle kapatıldı, yurtlarda toplantı yasaklandı, taşradan gelen öğrencilerin evlerine dönmesi istendi³⁶. Ayrıca umu-

33 Karakuş, a.g.e., s. 460-461.

34 Karakuş, a.g.e., s. 466.

35 Karakuş, a.g.e., s. 471.

36 Ancak üniversitelerin kapatılmasından sonra Bizim Radyo'nun tahrik edici yayınlarının da etkisiyle olayların İstanbul ve Ankara dışına da taşma eğilimi gösterdiği ve polisin diğer iller-

ma açık yerlerdeki spor faaliyetleri ve müsabakaları da yasaklar kapsamına alındı. Özellikle basına getirilen yasaklar iktidar aleyhine sonuç verdi. Önemli olaylar hakkında normal yoldan bilgi edinmek mümkün olmayınca haberler dedikodu yolu ile abartılarak yayıldı. Bu abartılı bilgilerin yayılması halkın gözünde iktidarı ve polisi daha da korkunç hale getirdi. Meydana gelen olaylar hakkında Menderes ise “memleketin selamet ve asayışı ile oynanamaz. Devlete karşı gelmenin ne demek olduğu bilinmelidir. Yalan haberlere mani olmak için hükümet tebliğler yayınlamaya devam edecektir”³⁷ diyordu.

28 Nisan’da başlayan olaylarda polisin zan altında bırakıldığı ve ağır eleştirilere uğradığı bir diğer konu ise, DP’lilerin emriyle tutuklanan yüzlerce öğrencinin polis tarafından işkenceyle öldürüldüğü ve kıyma makinelerinden geçirilerek tavuk yemi haline getirildikleri iddiasıydı³⁸. Polisin yargısız infaz yaparak yüzlerce öğrenciyi “yok ettiği” söylentileri, polisi adeta olayların en büyük sorumlusu ve DP iktidarının insafsız savunucuları ve tetikçileri konumuna itti. Bazı yetkililerin hatta üniversite hocalarının dile getirdiği bu asılsız iddialar basında yer alıyor ve teksir makinelerinde basılıp dağıtılıyordu³⁹. Hatta darbeden sonra Et-Balık

de de teyakkuz halinde beklediği anlaşılmaktadır. Örneğin memleketleri Zonguldak’a gelen öğrencilerin bir araya toplanmasını önlemek isteyen polis, öğrencileri otogara gelmeden karşılayarak araçlarla evlerine göndermiştir. Bkz. Durmuş Yalçın, “Hayatımdan Kesitler”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 79, Sayı: 454, (Mart 2007), s. 258. Yalçın, 27 Mayıs Darbesi olduğunda Zonguldak Emniyet Müdürü olarak görev yapmaktadır.

37 **Zafer**, (30.4.1960).

38 Gazeteler de büyük bir kampanya başlatarak şehit cenazelerinin kıyılarak hayvan yemi yapıldığını yazıyordu. Bkz. “Buzhane ve Çukurlarda Bulunan Cesetler. Cesetler, İstanbul ve Ankara’da bulundu”, **Cumhuriyet** (02.06.1960).

39 Bu iddiaları dile getirenlerin en başında İstanbul Üniversitesi Rektörü S. Sami Onar geliyordu. Onar öğrenci olaylarında yüzlerce gencin öldürüldüğünü ve bu gençlerin muhtelif mezarlara gömüldüğü yönünde demeçler verdi. Özellikle darbe sonrası bu konu uzun süre gündemde kaldı. Örneğin, yurt gezisine çıkan Milli Birlik Komitesi üyelerinden Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, Aydın’da vatandaşlara yaptığı konuşmada “11 gencin öldürüldüğünü gözlerimle gördüm. Ama bunlardan iki tanesinin cesetlerini bulduk. Diğerlerini muhtelif yerlere gömmüşler ve üzerlerinden yol geçirmişlerdir.” beyanatında bulunmuştur. Bkz. **Milliyet** (23.09.1960). Benzer haberler için bkz. “28 Nisan hadiselerinde 90 üniversiteli kayıp”, **Tercüman**, 29.05.1960; “Hürriyet şehidi gençlerimiz hakkında dün Milli Birlik Komitesi açıklama yaptı. Cesetlerin makinelerde kıyılıp toz haline getirildiği ihbar edildi. Halktan aramalar için yardım isteniyor.”, **Hürriyet** (04.06.1960); “Cesetler, yem makinalarında kıyılıp toz haline getirilmiş”, **Akşam**, (04.06.1960); “Talebelerin ölümü ile ilgili korkunç ihbarlar yapılıyor”, **Yeni Sabah**, (04.06.1960); “Korkunç cinayetler aydınlanıyor: Bir çukura gömülen 3 ceset bulundu.” **Akşam**, (05.06.1960); “İstanbul’da 9 ceset bulundu” **Ulus** (11.06.1960). Ancak tüm bu haberlere ve ortaya atılan iddialara karşın herhangi bir mezar, gömülmüş ceset veya kıyma makinesine atılmış öğrenci cesedi bulunamamıştır.

Kurumu kuşatılarak öğrenci cesetleri arandı. Bütün bu haberler ve demeçler polisi büyük bir psikolojik baskı altına aldı ve darbe sonrası birçok polis hakkında soruşturma açıldı⁴⁰. Fakat hiçbir yerde böyle bir iddiayı destekleyecek bulguya rastlanılmadı. Ancak yapılan bu propagandanın ve fısıltı gazetelerin etkisiyle bir öğrenci kıyımının yaşandığına inanmayan yok gibiydi. Oysa bütün bu yaşanan olaylar, aslı olmayan, akıl ve mantık dışı söylentiler, uzun bir süre önce darbe kararı alarak yönetime el koymayı planlayan askerî cuntanın toplumda infial yaratarak darbeye zemin hazırlamak üzere kullandığı kara propaganda malzemeleri oldu.

28 Nisan 1960 sabahı İstanbul Üniversitesi'nde başlayan bu olaylar bütün Türkiye'de askerî darbeye yol açacak sürecin kaldırım taşları oldu⁴¹. Hadiselerin yatışmaması üzerine 1 Mayıs'ta sıkıyönetim tarafından sokağa çıkma yasağı ilan edildi ve sıkıyönetim emirlerini dinlemeyenlere silahla karşılık verileceği yönünde bir tebliğ yayınlandı⁴². Ancak, şiddet tedbirlerine başvurulması ve baskılar olayları durdurmadı, aksine daha da alevlenmesine neden oldu.

Bu gösterilerden en çarpıcı olanı ise 555 K diye bilinen gösteridir. Ankara'da hemen her akşam Sıhhiye-Kızılay arasındaki bulvara toplanan göstericiler korsan gösteri yapıyordu. "Her akşam saat beş ve yedi sıralarında polisler ve askerler; trafigin en sıkışık olduğu sıralarda herhangi bir köşeden, 'Hürriyet, hürriyet, Menderes istifa!' diye hep bir ağızdan bağırarak çıkacak nümayişçileri karşılamak için kol geziyorlardı. Polisler ve askerler caddeleri kordon altına alıyor, ara sıra göz yaşartıcı bomba kullanıyor, birkaç öğrenci tutuklanıyordu."⁴³ "Beşinci ayın Beşinde saat Beşte Kızılay'da" anlamına gelen 555 K parolasıyla Ankara Kızılay'da Harbiyeli öğrencilerin de katıldığı bir gösteri yapıldı. Atlı polislerle askerî birliklerin geniş güvenlik tedbirleri aldığı gösterilerde öğrencilerle polisler arasında çatışmalar yaşandı ve polis göz yaşartıcı bomba kullanarak kalabalığı dağıtmaya çalıştı. Bu sırada Ulus tarafından gelmekte olan ve Bayar ile Menderes'i taşıyan resmî araçların, kalabalığın içerisinde kalma ihtimaline karşı Lozan Meydanı'ndaki görevli

40 Darbe sonrası basında yer alan bir haberde üniversitelileri öldürdükten sonra meçhul yerlere gömen polislerin sorguya çekildiği bildirilmektedir. Bkz. "Şehitleri tespit komisyonu kuruldu", **Tercüman** (31.05.1960).

41 27 Mayıs Darbesinden sonra basında öğrenci olaylarını övücü yazılar yayımlandı: "28 Nisan 1960: Türk Gençliği o gün şahlandı", **Hürriyet** (28.05.1960).

42 **Zafer**, 1,2.5.1960.

43 Sadi Koçaş, **Atatürk'ten 12 Mart'a... Anılar**, 2. Cilt, May Yayınları, İstanbul, 1977, s. 604-605.

trafik polisine araçları Necatibey caddesine yönlendirmesi talimatı verildi. Ancak konvoy kavşağa ulaştığında Bayar'ın müdahalesi ile araçlar göstericilerin olduğu yere doğru hareket etti. Kalabalığın içerisinde araçtan inen Bayar ve Menderes, göstericilerin protestoları ile karşılaştılar. Koruma polislerinin zor anlar yaşadığı bu ortamda, bazı göstericiler Başbakan Adnan Menderes'in yakasına yapışarak tartakladılar. "Kravatı bir yana kayan Başbakan bu kez göğsünü açmıştı: Öldürecek misiniz beni, hadi, öldürün bakalım" diye bağıırıyordu⁴⁴. Protestoların, istifa sloganlarının ve itiş-kakışların yaşandığı olaylarda polisler, Menderes'i korumak için büyük bir uğraş veriyordu. Nihayet Emniyet Birinci Şube Müdürü Niyazi Bicioğlu,⁴⁵ Başbakanı, yol kenarında duran ve gazeteci Emin Karakuş'a⁴⁶ ait bir arabaya bindirerek oradan uzaklaştırdı. Menderes'i ve Bayar'ı çok öfkelenen bu olaylardan başta İçişleri Bakanı Namık Gedik olmak üzere tüm emniyet teşkilatı devlet büyüklerini koruyamamakla ve gerekli tedbirleri almamakla suçlandı. Gedik ise o gece yayınladığı bir bildiriye, olayın, sayıları çok sınırlı gençlerle, işsiz güçsüz çapulcuların eseri olduğunu bildiriyordu. Oysa bu olaylar, bir otorite zafiyetinin yanı sıra polisin bu tür toplumsal olayları kontrol etmede ne kadar yetersiz ve donanımsız olduğunun göstergesiydi. Aynı gün yapılan resmi açıklamada olaylarda on dokuz polis, otuz yedi kişinin yaralandığı belirtiliyordu⁴⁷.

İstanbul'da, Ankara'da ve yurdun çeşitli bölgelerinde DP iktidarına karşı protestolar, 26 Mayıs'a kadar kesilmeden sürdü. Çığırından çıkmış öğrenci gösterilerine fırsat oluşturacağı ve yeni olaylara zemin hazırlayacağı korkusuyla 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları yasaklandı. 19 Mayıs'ta Anıtkabir'i ziyaret edenlerle polis arasında çatışmalar oldu. Bu olaylarda sivil giysili Harp Okulu öğrencilerinin dayak yediği ve birkaç subayın tutuklandığı söylentileri yayılınca, 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri Atatürk Bulvarı'nda iktidar aleyhinde sessiz bir yürüyüş yaptı. "Harbiyeliler devletin polisine karşı gövde gösterisi yapıyorlardı. Oysa devletin sadece polisine değil, başında bulunanlara karşı bir gövde gös-

44 Örsan Öymen, **Bir İhtilal Daha Var... 1908–1980**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986, s. 217.

45 1960'ların ismi çok duyulan polis şeflerinden birisi de Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube (Siyasi Şube) müdürü Niyazi Bicioğlu idi. Yassıada'da yargılandı. Mülkiye kökenli olan Bicioğlu daha sonra vali olarak da görev yapmıştır.

46 Karakuş, **a.g.e.**, s. 482.

47 Koçaş, **a.g.e.**, s. 596.

terisiydi bu.”⁴⁸ Polis, yürüyüş yapan Harbiyelilere müdahale etmeden kenardan seyretti ancak, askerlerin ayrılmasından sonra yürüyüşe destek veren sivillere çok sert bir şekilde müdahale etti ve sokak aralarında çatışmalar oldu. Harbiye'nin yürüyüşünde dikkati çeken bir diğer husus öğrenciler arasında Harp Okulu'nda görevli olmayan albay rütbesi dâhil birçok subayın da bulunması idi. Bu yürüyüş Landau tarafından “darbeye götüren olayların en çarpıcısı” olarak nitelendirilmektedir⁴⁹.

22 Mayıs'ta haberleşmeye sansür koyan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, beş kişinin bir araya gelerek dolaşmasını yasakladı. Ancak öğrenciler, sokaklarda, sinemalarda hükümeti protesto eden çeşitli bildiriler dağıtıyor, bazen de bu bildirimleri arabalara, kapılara yapıştırıyorlardı. Hatta darbeden bir gün önce yapılandırılan 40 bin adet bildiri, polis tarafından fark edildi ve gece yarısından önce kazındı⁵⁰.

Askerî Yönetimin Hedefindeki Emniyet Teşkilatı Mensupları

Nihayet bütün bu olayları “kent aydın kesimin açıkça davet ettiği bir askerî darbe izledi.”⁵¹ 27 Mayıs sabahı Ankara Radyosu'ndan yapılan bir anonsla, ordunun yönetime el koyduğu duyuruldu⁵². Anonsta, “Bugün, demokrasimizin içine düştüğü buhran ve en son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına mahal vermemek maksadıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini eline almıştır” deniliyor⁵³ ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği duyuruluyordu.

48 Öymen, **a.g.e.**, s. 235. Olayları değerlendirmek üzere bir araya gelen DP Yönetim Kurulu toplantısında söz alan Menderes'in bu yürüyüşü “bir polisin, bir subayın yakasına sarılmasından ileri gelen bir tepki” olarak değerlendirmesi olayın ciddiyetini algılayamadığını göstermektedir. Bkz. Öymen, **a.g.e.**, s. 241.

49 Jacob M. Landau, **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar**, (Çev. Erdinç Baykal), Turhan Kitabevi, Ankara 1979, s. 11.

50 “27 Mayıs’a Giden Süreci Tanıklar Anlatıyor”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, (ed. Ertuğrul Kürkçü) Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 1970–1971.

51 Çağlar Keyder, “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politigi”, içinde **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. İrvin Cemil Schick-E. Ahmet Tonak, Belge Yay., İstanbul, 1992, s. 61.

52 “Türk Ordusu Vazife Başında: Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Fiilen Ele Aldı”, **Hürriyet** (27.5.1960); “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı”, **Cumhuriyet** (27.5.2007).

53 Her ne kadar darbenin gerekçeleri arasında ülkedeki kardeş kavgasına son vermek sayılsa da, darbecilerin birçoğu “cahil seçmenlerin desteğine dayanan zorbalardan elinden devleti müdahale edip kurtarmak gibi tarihi bir görevi yerine getirdiklerine inanıyorlardı.” Bkz. Keyder, **a.g.m.**, s. 61.

Darbe sabahı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik olmak üzere Bakanlar Kurulu ve Tahkikat Komisyonu üyeleri, DP Milletvekilleri gözaltına alınarak Harp Okulu binasına götürüldüler. Başbakan Adnan Menderes Kütahya'da gözetim altına alındı. DP iktidarı ile iyi ilişkiler içinde bulunan dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun⁵⁴ başta olmak üzere üst rütbeli asker ve bürokratlar, Milli Emniyet görevlileri, özellikle de 28 Nisan olaylarında görev yapmış olan tüm polisler olmak üzere "aşırı işlere bulaştıkları iddia edilen emniyet mensupları",⁵⁵ tek tek evlerinden alınarak cezaevlerine konuldu. Özellikle 28 Nisan olayları esnasında Sıddık Sami Onar'ın dövülmesi ve açılan ateş sonucu bir göstericinin ölmesinden sorumlu tutulan Bumin Ymanoğlu ile Emniyet Amiri Zeki Şahin⁵⁶ tutuklanarak Davutpaşa Kışlasına götürüldü⁵⁷. Ayrıca Zeki Şahin'in oğlu Kalyoncukulluk Polis Karakolu komiseri Hücum Şahin⁵⁸, "Ankara Emniyet Müdürü Ahmet Paftalı ve emniyet amiri Eşref Aydemir"⁵⁹ de tutuklananlar arasındaydı. Gözaltına alınan bu insanların birçoğu yargılanmak üzere Yassıada'ya gönderildiler. Görevde bırakılan polislerin ise silahları ellerinden alındı.

Darbeden sonra ilk tutuklananlar arasında bulunan İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in, tutuklu olarak bulunduğu Harp Okulu'ndaki odasının penceresinden kendini dışarı atarak intihar ettiği ileri sürüldü. "Bütün antidemokratik kanunların tatbikçisi ve verdiği kanun dışı emirlerin sorumluluğunu üstlenemeyecek kadar cesaretsiz"⁶⁰ olmakla suçlanan Gedik'in ölümü, darbeden sonra yaşanan ilk trajik ve nasıl olduğu açıklığa kavuşmamış bir olaydır.

Yargılanmak üzere Yassıada'ya gönderilen 150 kişi arasında birçok üst düzey emniyet teşkilatı mensubu bulunuyordu. Bunların içinde Emniyet Genel Müdü-

54 Erdelhun, Yassıada yargılamalarında öğrenci olaylarının bastırılmasında aşırı şiddet kullanılmakla itham edildi.

55 Aydemir, **a.g.e.**, s. 366.

56 Kamuoyunda Zeki Şahin'e "Gestapo Zeki" yakıştırması yapılıyordu. Bkz. "Gestapo Şahin geceleri çizmesiyle yatağa giriyor." **Akşam**, 31.05.1960.

57 "Sabık Devlet Erkânı Nezaret Altına alındı", **Yeni İstanbul** (28.05.1960).

58 "İstanbul'da 7 kişi daha tutuklandı", **Tercüman** (31.05.1960).

59 Aydemir, **a.g.e.**, s. 364-65. 6-7 Eylül Olayları sırasında İstanbul emniyet müdür yardımcısı olarak görev yapan Ahmet Paftalı, daha sonra Emniyet Genel Müdür Yardımcılığı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü (01.12.1972-08.03.1973), Ağrı valiliği (26.12.1964-21.01.1966), Beşiktaş Kulübü Divan Kurulu Başkanlığı (1984-1994) gibi çeşitli görevlerde bulunmuş ve 1994'te vefat etmiştir.

60 "Eski Dâhiliye Vekili Dr. Namık Gedik intihar etti", **Tercüman** (31.05.1960).

rü Cemal Gökten⁶¹ ve İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay da vardı. Gökten, Yassıada'da Fatin Rüştü Zorlu, Celal Yardımcı ve Ankara Örfi İdare Kumandanı Namık Argüç ile aynı odada tutuldu. Gökten görevden alındıktan sonra yerine 2 Haziran 1960 tarihinde asker kökenli Necip San⁶² atandı.

Darbeci subaylar 27 Mayıs öncesi süreçte çeşitli kereler polisten rahatsızlıklarını dile getirmiş ve hükümete bu konuda tepkilerini iletmışlerdir. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in, darbeden 24 gün önce Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e verdiği bir mektupta dile getirdiği hususların arasında İstanbul, Ankara gibi büyük illerin valilerinin yanı sıra emniyet müdürlerinin de süratle değiştirilmesi isteniyordu⁶³. Bütün bu nedenlerle darbeden sonra askerî yönetimin müdahale ettiği kurumların başında emniyet teşkilatı geliyordu. Birçok emniyet müdürü ya tutuklandı veya görevden alındı. Bunların yerlerine asker kökenli yöneticiler atandı. Bazı emniyet müdürlerinin 'askerî emniyet müdürü' olarak atanması uygun görüldü. Çoğu zamanda bu emniyet müdürlerinin yanına bir subay görevli olarak verildi, ancak bu görevi çoğunlukla emniyet müdürleri sürdürdü. İki ay kadar sonra idari bir tedbir olarak bütün il emniyet müdürlerinin yerleri değiştirildi⁶⁴. 23 Ağustos'ta ise 400 polis emekli edilirken, 600'ünün yeri değiştirildi.

Darbe yöneticilerinin görevden aldıkları ve/veya tutukladıkları emniyet mensupları bu isimlerle sınırlı değildi. 28 Ağustos 1958 tarihinden beri İstanbul

61 1322 (1906) Üsküp doğumlu olan Cemal Gökten, 9 Temmuz 1930 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Çeşitli ilçelerde kaymakamlık görevinde bulunduktan sonra 1945 yılında Emniyet Umum Müdürlüğü Birinci Sınıf Şube Müdürlüğünde göreve başladı. Kadroda ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde çeşitli birimlerde görev yaptıktan sonra, 1949 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevine atandı. Daha sonra Erzurum, Konya, Ankara valiliklerinde bulundu. 09 Ekim 1957 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğü görevine atandı. Bu görevini sürdürürken gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 askerî darbesinden sonra tutuklandı. Bkz. Atilla Bayram, **Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Yapısı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), s. 91–92.

62 Necip San, 1906 yılında Siirt'te doğdu. 1922'de Harp Okulu'nu bitirdi. 1948'de Albay oldu. 1957'de Askerî Müze Müdürlüğünde bulundu. 27 Mayıs 1960 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğü görevine getirildi. Bu görevini 05 Ocak 1961 tarihine kadar sürdürdü. 23.03.1962 tarihine kadar Başbakanlık Müsteşarlığı yaptı. Salih Urgancıoğlu, **Cumhuriyet Devrinde Emniyet Genel Müdürleri**, Sesim Gazetecilik-Matbaacılık Ltd. Şti., Kocaeli 1973, s. 19.

63 Öymen, **a.g.e.**, s. 214; Koçtaş, **a.g.e.**, s. 633.

64 Erol Özdemir, "İsmail Hakkı Demirel ile Söyleşi: 12/24 Sisteminin İlk Uygulayıcısı", **Çağın Polisi**, Yıl: 4, Sayı: 41, (Mayıs 2005), s. 15–24. İ. Hakkı Demirel 27 Mayıs darbesinde Manisa emniyet müdürü olarak görev yapmakta idi.

Emniyet Müdürü olarak görev yapan Faruk Oktay tutuklandı, yerine Kurmay Yarbay Abdülvahit Erdoğan getirildi. Erdoğan Ekim ayının sonunda bu görevi Kurmay Yarbay Muammer Şahin'e⁶⁵, Şahin de bu görevi 14 Kasım 1960 tarihinde İzmir Emniyet Müdürü Nevzat Emre Alp'e bıraktı⁶⁶. Aynı tarihte İstanbul Emniyet Müdür Muavini olarak görev yapan Adnan Çakmak, Bursa Emniyet Müdürlüğü'ne atandı, onun yerine de Arif Yüksel İstanbul Emniyet Müdür Muavini olarak tayin edildi. Bursa Emniyet Müdürü Şahin Karamollaoğlu ise İzmir Emniyet Müdürlüğü'ne getirildi⁶⁷.

Darbe yönetiminin görevden uzaklaştırdığı bir diğer önemli isim Adana Emniyet Müdürü Zülfü Ağar'dı⁶⁸. Menderes'in en güvendiği emniyet müdürlerinden birisi olan Ağar, bu yakınlığı nedeniyle gözaltına alındı ve bir müddet meslekten de el çektirildi. Darbeden sonra görevden alınan bir diğer emniyet müdürü yaşananları şöyle dile getiriyor: "27 Mayıs ihtilâlini de Kütahya'da yaşadım. Uçakla Ankara'ya getirildim ve 4-5 gün harp okulunda tutuklu kaldım. Arkadaşlardan birçoğu Yassıada'ya gönderildiler ve uzun süre kaldılar. Ben Kütahyalıların çok özel girişimleri ve ilgileriyle 4-5 gün sonra Harp Okulundan ayrıldım. Daha sonra Ankara'da mecburi ikamete tabi tutuldum. 15 gün süreyle 'Bir yere ayrılmayın' dediler."⁶⁹

Darbeden sonra tutuklananlar arasında İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Ferit Avni Sözen de vardı⁷⁰. Yassıada Duruşmaları esnasında Menderes'in,

65 "İstanbul Emniyet Müdürü Değişti", **Polis - Aylık Dergi**, Ekim 1960, Sayı: 99, s. 6.

66 **İstanbul Emniyet Müdürlüğü Resmi internet sitesi**, <http://www.iem.gov.tr/iem/?m=1&s=97&idno=20>, 06.08.2007.

67 "İstanbul Emniyet Müdürü değiştirildi.", **Milliyet** (14.11.1960).

68 Daha sonra ismi Elazığ'daki Polis Okulu'na verilen Zülfü Ağar, siyasetçi ve eski emniyet müdürü Mehmet Ağar'ın babasıdır. Zülfü Ağar Başkomiser rütbesi ile 1951-1953 yılları arasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Koruma Amirliği görevini yerine getirmiştir.

69 Erol Özdemir, "Vahdet Erdal ile Söyleşi". Darbe olduğunda faal olarak görev yaparken tutuklanan polislerin yanı sıra, tutuklanan DP'li siyasilerin arasında, milletvekili olmadan önce emniyet müdürü olarak görev yapmış isimler de vardı. Eski İstanbul Emniyet Müdürleri Haluk Nihat Pepeyi ve A. Sebati Ataman bunlardan bazılarıdır. Ataman, Anayasayı İhlal suçundan idamları talep edilenler arasında yer almaktadır. Bkz. "Anayasayı İhlal suçundan dün idamları talep edilenler", **Yeni Asır** (30.09.1960).

70 "Sabık Devlet Erkânı Nezaret Altına alındı", **Yeni İstanbul** (28.05.1960). Sözen rüşvet almak suçlamasıyla ve İstanbul-Ankara olayları nedeniyle Yassıada'da yargılandı. Sözen'in yanısıra, Ahlak Zabıtası Şefi Bahri İnoğlu ve Sözen'in şoförü Bedrettin Tuncel de yargılanan polisler arasındaydı. Bkz. "Eski idarecilerin çeşitli hüneleri", **Tercüman** (2.06.1960).

Sözen'in eşi Suzan Sözen ile aşk yaşadığı iddiası gündeme gelmiştir. Suzan Sözen ise, İstanbul Polis Okulu'nda hoca olan eşinin Gümüşhane'ye çıkan tayinini durdurmak için Menderes'le tanıştığını ve onunla bir gönül ilişkisi yaşadığını söylemiştir⁷¹. Böylece Ferit Sözen'in tayininin durdurulduğu ve İstanbul Emniyet Müdür Muavini⁷² olarak atandığı öne sürülmüştür.

Darbeye Karşı Polislerin Tepkileri

27 Mayıs sabahı radyoda kısa aralıklarla tekrar edilen tebliğde “Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin Silahlı Kuvvetlerle yakın işbirliği sayesinde bu harekât hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır”⁷³ denilmesi, askerî yönetimin, emniyet teşkilatından gelebilecek bir tepki ve karşı koyma ihtimalinden tedirgin olduğunu göstermektedir. Darbeden sonra İstanbul Emniyet Müdürü olarak göreve başlayan Kurmay Yarbay Abdülvahit Erdoğan, kendisiyle yapılan bir röportajda şunları söylemektedir:

“Emniyet mensuplarının, malum hadiseler dolayısıyla sabık hükümete körü körüne muti olduğunu ve bu sebeple mukavemet etmelerini büyük ihtimalle mümkün görmekte idim. Emir ve kumandasını deruhte ettiğim İstanbul bölgesinde tespit edilen hedeflerden Kumkapı hazır kuvvetinin bulunduğu yer, bir jandarma bölüğü tarafından muhafaza edilen, Vilayet ile Emniyet Müdürlüğünü en önemli olarak kabul etmiş ve harekât planını buna göre hazırlamıştım. Vaktaki harekâtın inkişafında hiçbir mukavemet göstermeden bu yerlerin ele geçirilmesi ve buralardaki arkadaşların bizi karşılamada gözlerinden okuduğum mana ve gördüğüm göz yaşları üzerine durumu derhal kavramış ve polis memuru ve amiri arkadaşlarıma karşı içimde beliren, hele bundan sonra hiçbir suretle, azalmayacak olan bir sevgi ve hürmet hissi ile dolup taşmıştım.”⁷⁴

71 “Menderes'le yasak aşk yaşadı diye 2. karısını mirasından men etmiş”, **Vatan** (25.12.2003).

72 Bazı kaynaklarda Ferit Avni Sözen'in İstanbul Emniyet Müdürü olduğu yazılmaktadır. Ancak İstanbul Emniyet müdürü olarak görev yapanların arasında bu isim yoktur. Bkz. **İstanbul Emniyet Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi**, <http://www.iem.gov.tr/iem/?m=1&cs=97&idno=20,22.5.2007>.

73 **Hürriyet** (27.5.1960).

74 “İstanbul Emniyet Müdürü ile Bir Konuşma”, **Polis Mecmuası**, Eylül 1960, Sayı: 98, s. 2. (ss.1-3)

Askerin bu çekincesine karşın gerek halktan gerekse emniyet teşkilatından fazla bir mukavemetle karşılaşmadan darbe gerçekleştirilmiş⁷⁵, darbeye karşı hemen hemen hiç şahsi ve kitlesel tepki gösterilmemiştir. “Halk sessizdi, durgundu; hiçbir gösteri, hiçbir eylem girişiminde bulunmadı.”⁷⁶

Ancak darbe bildirisinde emniyetin işbirliğine atıfta bulunulması yersiz değildi. Çünkü polisin darbe öncesi orduda gözlemlendiği hareketliliği yakından takip ettiği ve polis istihbaratının darbeden üç yıl önce; darbeyi yapacakların adları ve görevleri ile birlikte hükümete ilettiği anlaşılmaktadır. 1957 yılında Samet Kuşçu adlı bir binbaşı darbe hazırlığı yapan cuntanın bilgisini İçişleri Bakanı Naim Gedik’e ulaştırdı. Bunun üzerine polis, Kuşçu ile birlikte bir plan yaparak cuntacıları İlhami Barut’un konuşmalarını kaydetmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Kuşçu daha sonra Amerikan Başkonsolosluğu’na sığındı. Amerikalılar Kuşçu’yu polislere teslim etti. 1. Şube Müdürü Nevzat Ünlüay’ın yürüttüğü sorgulamada Kuşçu, darbe yapacak olan subayların adlarını, nerede ne konuşulduğunu, darbenin nasıl yapılacağını tek tek anlattı. Alınan ifadeler Başbakan Adnan Menderes ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a aktarıldı. Yapılan yargılama sonunda, aralarında Kuşçu’nun da bulunduğu, darbe planlamakla suçlamasıyla yargılanan 9 subaydan 8’i beraat etti ve Kuşçu “iftira” suçundan mahkûm oldu⁷⁷. Bu sorgudan 3 yıl sonra darbe gerçekleştiğinde Kuşçu’nun söylediklerinin hepsinin doğru

75 Basında yer alan “Bayram sevinci, İstanbul bayraklarla donandı” **Hürriyet** (27.5.1960) ve “Bütün Yurtta mutlak bir huzur hâkim”, “Ankaralılar Ordu’yu sevinçle karşıladı”, **Yeni İstanbul** (28.05.1960) ve “İzmir iki gündür bayram yapıyor”, **Tercüman** (31.05.1960) gibi haberlerle Türk halkının darbeyi onayladığı belirtiliyordu. Ancak darbe yöneticilerinin daha sonra yayınladıkları bildirimlerde kendilerine karşı herhangi bir direnme ve ülkede huzursuzluk çıkması endişesini taşıdıkları görülmektedir. 30 Mayıs’ta Orgeneral Cemal Gürsel imzasıyla yayınlanan 26 numaralı tebliğde “kan dökülmeden başarılan müspet faaliyetlerimizi baltalamak bedbahtlığını gösterecek, kardeş kavgasına sebep olacak bozguncu unsurlar kat’i olarak bilmelidir ki; yapacakları en ufak bir hareket insafsızca bastırılacak ve halen hayatları emniyet bulundurulmuş zevatin akıbetleri tehlikeye düşecektir. Bütün vatandaşlarımdan yalan haberlere ve kötü teşviklere kapılmamalarını rica ederim.” Bkz. **Yeni İstanbul** (30.05.1960). Aynı şekilde “karışıklığa sebep olanlara karşı sert şekilde karşı konacağı” belirtiliyordu. Bkz. **Cumhuriyet** (29.05.1960). Bütün bu sıkı tedbirlere ve uyarılara karşın dar çaplı da olsa bazı vatandaşların yapılan askerî darbeye karşı tepkilerini ortaya koydukları gözükmektedir. Örneğin Çivril kazasının Aydın köyünden Sadık Dor, Ahmet Gündoğan ve Ressay Barut isimli şahıslar darbe aleyhinde bildiri dağıtırken yakalanarak tutuklanmıştır. Bkz. “Beyanname dağıtan 4 kişi yakalandı.” **Milliyet** (28.05.1960).

76 Cüneyt Arcayürek, **Yeni Demokrasi-Yeni Arayışlar 1960–1965**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 23. Hatta Adnan Menderes’in idam edildiği 17 Eylül 1961 günü İstanbul’un tarihine suç işlenmemiş yegâne gün olarak geçti.

77 Öymen, **a.g.e.**, s. 176–204

olduğu görüldü. Ancak bu olaydan sonra askerler, Emniyet Teşkilatına artık karşı cephenin bir gücü olarak bakmaya başladılar.

Metin Toker anılarında darbenin ilk günü askerinin polise karşı duyduğu çekinceyle ilgili şunları söylemektedir:

“Darbeden sonra İnönü’nün evine yollanan kıta, Anıtkabir’in altındaki toprak yoldan –o sırada topraktı- geçme emrini almış. Bunun nedeni, yol üstünde polis karakolu bulunmasıymış. Sıkıyönetimin gece sokağa çıkma yasağı ancak saat dörtte sona erdiğinden askerî vasıtalar içinde silahlı Harbiyelilerin naklinin, üzerinde polis bulunan bir yolda dikkati çekmesinden korkulmuş. İsmet İnönü’ye darbeyi haber veren Yarbay, ‘Namık Gedik tarafından polise, kuşku duyulan asker hareketlerinin derhal Emniyet Genel Müdürlüğü’ne bildirilmesi için emir verildiği haber aldık’ demiştir.”⁷⁸

Toker’in naklettiği darbe sabahı yaşanan bir başka olay, asker-polis ilişkisinin hangi çizgide seyredeceği ve polislerin tepkisi hakkında ipuçları vermesi açısından anlamlıdır.

“Darbeyi İnönü’ye haber vermek için evine gelen askerî kıtada görevli topçu yarbayı, evin tam karşısında gözcülük yapan bir polis görmüş ve doğruca polisin üzerine yürümüş, tabancasını istemiş. Polis, kuzu gibi bir şey sormaya bile gerek görmeksizin tabancasını uzatmış. Yarbay daha sonra sivil bir araçta uyumakta olan iki sivil polise kimlik sorduktan sonra onların da tabancalarını istemiş. Bir tanesi direnince, yarbay, ‘seni vurdururum’ deyince polis tabancasını teslim etmiş, diğeri hiç direnmemiş. Yarbay, polisleri İsmet Paşa’nın evinin karşısındaki duvar dibinde dizmiş, ancak başlarına da bir Harbiyeli dikmiş. Daha sonra çevrede dolaşan iki üniformalı polisi daha yakalayıp oraya getirmişler. Ben yarbayla konuşurken onlar melül melül etraflarına bakınıyorlar, başlarına neyin geleceğini düşünüyorlardı.”⁷⁹

Darbecilerin bütün bu endişelerine karşın, polislerin gerek 27 Mayıs günü gerekse darbe sonrası kendilerine yapılan muamele karşısında hemen hemen hiçbir bir tepki göstermediği görülmektedir. Darbeden sonra silahları ellerinden alınan ve bir hafta silahsız olarak göreve giden polislerden en ufak bir itiraz gelmemiştir. Aralarında Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktaş’ın da bulunduğu birçok polis yöneticisinin/polisin tutuklanıp Yassıada’da yargılanması, dayak atılması, işledikleri cinayetlerle suçlanması, İstanbul emniyet müdürünün askerler tarafından

78 Metin Toker, **Demokrasinin İsmet Paşa’lı Yılları (1944–1973), Yarı Silahlı, Yarı Kılahlı Bir Ara Rejim (1960–1961)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 15.

79 Toker, **a.g.e.**, s. 15–16.

Yassıda'da dipçiklenerek öldürülmesi, birçok polisin haksız cezalara çarptırılması, polisin katil olarak damgalanması, sokaklarda vatandaşın polise hakaret etmesi gibi birçok olaya rağmen polis son derece itaatkâr ve sessiz bir biçimde askerinin emrinde görevini sürdürmüştür.

Polislerin darbeye ve darbecilere karşı tepki göstermek bir yana, kendilerini suçlayıcı ve darbecileri yüceltici bir tutum takındıkları görülmektedir. Polis Mecmuasında yayınlanan bir başyazıda, olaylarda ve Yassıda yargulamalarında isimleri ön plana çıkan polisler “ne ettiği belirsiz, polis kisvesi altına bürünmüş millî hislerden arı bir azınlık, polis meslek ve şerefi için bir leke teşkil edecek şekilde, bir oyuncak gibi tabancanın tetiğine dokunan, barut kokuları ile kendinden geçen sadist ve adi ruhlu kimseler, mesleğe her nasılsa intisap edebilmiş, çapulcudan farksız” insanlar olarak tanımlanmaktadır. Ancak yazının devamında çekingen ve özür dileyici bir tavırla bu tür polisler bakarak “vazifelerini müdrük, partizan zihniyetle hareket etmeyen hakiki meslek mensuplarından oluşan bütün bir kütleyi suçlamanın insafli bir vicdanı kanatacağı uyarısı yapılmaktadır⁸⁰. Dergide ayrıca Cemal Gürsel'in fotoğrafıyla birlikte Harbiye Marşı da yayınlanıyordu. Derginin Temmuz sayısında ise Gürsel'in fotoğrafı bu kez kapaktan veriliyor, yayınlanan yazılarda askerî darbe göklere çıkarılıyor ve yine bazı polisler ağır suçlamalar yöneltiliyordu. Kötü bir idare elinde perişan olan, onların kötü maksatlarının tahakkuklarına alet ve vasıta olan, uşaklaşmış bir kaç macera adamının işledikleri suçlar, bir anda çığlar gibi büyüyüp zavallı ve fedakâr mesleği temelden sarsılan emniyet teşkilatının, Tanrı'nın bir Hızır gibi gönderdiği Türk Ordusu'nun mübarek ve kudretli süngüsünün himayesi altında mübarek yolculuğuna tekrar çıkacağı vurgulanıyordu⁸¹. Polislerin askerî darbeye gösterdikleri bu destek sadece sözlerle kalmıyor, Polis Emeklileri ve Mensupları Derneği üyeleri ve eşlerinin aralarında topladıkları altın yüzükleri ve 5000 lirayı “Millî Birlik Komitesi sayın başkan ve üyelerine, kahraman ordumuza duyduğumuz minnet ve şükranı iblağ etmek üzere” hazineye bağışladıkları duyuruluyordu⁸².

Yassıda Duruşmaları ve Polislerin Yaşadığı Sıkıntılar

Darbenin ardından, DP iktidarı sorumlularını yargılamak ve suçluları cezalandırmak amacı ile 14 Ekim 1960 günü Yassıda davaları başladı⁸³ ve hüküm-

80 Nihat Gümülcine, “Ağlayan Polis”, **Polis Mecmuası**, Haziran 1960, Sayı: 95, s.1-2.

81 Kemal Kaya Ağlıcıklı, “Geçmiş Olsun”, **Polis Mecmuası**, Temmuz 1960, Sayı: 96, s. 3-4.

82 **Polis Mecmuası**, Temmuz 1960, Sayı: 96, s. 5.

83 “Yassıda'da ilk gün: 401 sanık dün adalet huzuruna çıktı”, **Hürriyet** (14.10.1960).

lerin okunduğu son duruşma günü olan 15 Eylül 1961 günü son buldu. On bir ay süresince 588 kişi yargılandı. Yassıada'da görülen 19 davanın arasında yer alan "Ankara ve İstanbul Olayları Davası", Anayasayı İhlal Davası'ndan sonra görülen en çok sanıklı ve en önemli dava idi. Bu davada polisler İstanbul Üniversitesi'ne izinsiz girmekle⁸⁴ ve olaylarda öğrencilere ateş açmakla suçlandı. Aralarında Emniyet Genel Müdürü de dâhil birçok polisin de bulunduğu 118 sanığın yargılandığı bu dava, daha sonra Anayasayı İhlal Davası ile birleştirildi.

Polisin müdahil olduğu sadece bu dava değildi. 19 Ekim 1961 günü başlanan 6/7 Eylül olayları davasında⁸⁵, olayların olduğu dönemde İstanbul Emniyet Müdürü olarak görev yapan Alâattin Eriş de yargılananlar arasındaydı⁸⁶. Bu davada polisler olaylara müdahale etmeme emri verildiği, bu nedenle polisin tahripçilere sempatik davranarak ve saldırıya uğrayan azınlıkları korumayarak olayların büyümesine neden olduğu iddia edildi⁸⁷. Diğer 11 sanıkla birlikte Eriş hakkında 20 yıl ağır hapis cezası istendi⁸⁸. Ancak Eriş, 18 Kasım 1960 tarihli af kanununa göre dava dışı bırakıldı. Polislerin yargılandığı ve İnönü'nün 4 Mayıs 1959 tarihinde Topkapı'da öldürülmeye çalışıldığı iddiası ile açılan Topkapı Olayları davasında İstanbul Trafik Müdürü Celal Kosova ve Emniyet Amiri Zeki Şahin de yargılananlar arasındaydı. Emniyet Genel Müdürü'nün yargılandığı bir diğer dava ise Demokrat İzmir Gazetesi'nin tahribi davası idi.

Yassıada duruşmaları esnasında diğer sanıklarla birlikte emniyet mensupları da çok sıkıntılı günler yaşamışlardır. Tutuklu polislerin maruz kaldığı muamele uzun yıllar kamuoyunda ve polisler arasında gündemde kalmıştır. Yassıada'da tutuklu bulunan şahısların sorgusu esnasında savcıların hukuk kurallarını çiğnediği

84 Yassıada duruşmaları sırasında polisin üniversiteye girmek için gerekli izni alıp almadığı tartışma konusu oldu. Öğrencilerin üniversite bahçesinde toplanıp gösteri yaptıklarını ve derse girmediklerini gerekçe gösteren bir polis şefine, Hâkim Başol "öğrencilerin derse girmemesi seni ne ilgilendirir" diye çıkıştı. Bkz. Weiker, **a.g.e.**, s. 39.

85 Bu dava, 6/7 Eylül 1955 günü İstanbul'da meydana gelen olaylarla ilgilidir. 6 Eylül 1955 günü, Selanik'te, Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinin kenarına bir patlayıcı madde atılmış, bu olayın İstanbul'da duyulması üzerine de, büyük olaylar meydana gelmiş, yüzlerce dükkân ve ev yıkılmış, milyonlarca lira zarar meydana gelmiş, Türkiye uluslararası camiada sıkıntılı günler yaşamıştı.

86 Alâattin Eriş 6/7 Eylül Olaylarından sonra bakanlık emrine alınmış, yerine Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakipoğlu emniyet müdürü olarak atanmıştı.

87 Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6–7 Eylül Olayları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 23.

88 "6–7 Eylül kararnamele sanıklara dün dağıtıldı", **Akşam** (16.10.1960).

ve diğer tutukların yanı sıra polisleri de darp ettiği ileri sürülen iddialar arasındadır. Yassıada'ya gelen ilk soruşturma heyeti başkanı Savcı Altay Ömer Egesel, sorgu sırasında polis memurlarından bazalarına hakaret etmekle de yetinmeyip onları tartaklayarak tokatlamıştır⁸⁹.

Darbeden önce Başbakan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik, Yassıada yargılamalarında isimleri öne çıkan İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay, Emniyet Amiri Zeki Şahin ve polis memuru Bumin Yamanoglu gibi polisleri görevden almadıkları için sert eleştirilere uğramışlardı. Kamuoyu bu insanlar hakkında o kadar öfkeyle doldurulmuş ve de ortalıkta dolaşan iddialara inanmış idi ki, Yassıada'da yapılan yargılamalar esnasında herkes adeta bu polislerin cezalandırılmasını dört gözle beklemişti⁹⁰.

Bu polislerin tutuklulukları sırasında çok kötü muameleye maruz kaldıkları iddiası, Yassıada'da tutuklu bulunan birçok kişi tarafından dile getirilmiştir. Yassıada'da yaşanan en trajik olaylardan birisi İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay'ın ölmesi idi. Darbeden hemen sonra askerlerin, evini tanklarla kuşatarak gözaltına aldığı Faruk Oktay, Yassıada'daki dar, basık, içinde su olan küçücük dehlizlerde günlerce tutulup işkencelere maruz bırakıldıktan sonra 30 Eylül 1960 tarihinde hayatını kaybetti. Ailesine kalp krizi sonucu öldüğü söylenen Oktay'ın aslında gördüğü işkence sonucu hayatını kaybettiği ileri sürüldü. Yassıada'da tutuklu bulunan eski İstanbul Valisi Ethem Yetkiner⁹¹ şunları söylemektedir:

“O günlerde bizi hamama götürdüler. Orada Faruk Oktay'ın vücudunu gördük. Kalp bölgesi üzerinde adaya getirilirken dipçikle meydana getirilen mosmor leke duruyor, ötesinde berisinde açılan yara-bereler ise kısmen kapanmış ya da kapanmak üzere bulunuyordu. Ferid Sözen'in başparmağının tırnağı ise dayaktan sökülüştü. Hamama iki subayla beraber girdiler. Ferid Sözen parmağını bize uzaktan işaretle gösterdi. Sonradan öğrendim ki, gerek Faruk Oktay gerek Kemal Aygün'ü ışıklı odada hem ağır hakaretlere hem de dayığa maruz bırakmışlar.

89 Necmettin Önder, **Yassıada'da Milli İrade Nasıl Mahkûm Edildi**, Dem Yayınları, İstanbul, 1990, s. 91.

90 Tamer Kumkale, “Psikolojik Harekât Hakkında Neler Biliyoruz?”, **Önce Vatan** (Aralık 2005).

91 Ethem Yetkiner, İstanbul Emniyet Müdürü ve Emniyet Genel Müdürü olarak da görev yapmıştır. Emniyet mensuplarının randevular, kumarbazlar ve fuhuş yaptırılardan topladıkları rüşvetten Yetkiner'e her ay 200 bin lira verildiği ve Yetkiner'in Türk Bankalarında 1,5 milyon lira parası bulunduğu ileri sürülmüştür. Bkz. “Eski idarecilerin çeşitli hüneleri”, **Tercüman** (02.06.1960).

Faruk Oktay bu sorgu ve dayaklardan sonra bir gün fenalık geçirdi. Hastaneye indirdiler. Üç gün yattı. Tekrar hücreye çıkardılar. Bir iki gün sonra tekrar bir telaş ve koşuşmalar başladı. Sedyeye, falan diye bağırıyorlardı. Daha sonra, ‘Sedyeye lüzum kalmadı’, dediler. Zira Faruk zavallı, hücrede ölmüştü. Hâlbuki doktor raporu, (hastanede kalp sektesinden öldü.) diye düzenlenmişti... ”⁹²

Faruk Oktay’ın kalp krizinden değil, gördüğü işkencelerden dolayı hayatını kaybettiğini ileri sürenlerden bir diğeri ise, oğlu Emre Oktay’dır. 52 yıl sonra TBMM Dilekçe komisyonuna yaptığı başvuruda, bu olaylardan sorumlu askerlerin yargılanmasını talep eden Oktay, babasının cuntacılar tarafından dövülerek öldürüldüğünü, ancak kendilerine kalp krizi sonucu öldü denildiğini ileri sürmüştür. Yıllar sonra babasının işkence gördüğü cezaevini ziyaret eden Emre Oktay, “Vücudunun her yanı yaralar içindeydi. Göğsünde kocaman kara bir yara vardı. Belli ki çok işkence görmüştü. Ne otopsi ne de muayene yapıldı. Kalp krizi deyip teslim ettiler cesedi”⁹³ sözleriyle dönemin tanıklarının söylediklerini teyit etmiştir. Emre Oktay, babasının sorgu sırasında binlerce öğrencinin öldürülüp, kıyım makinalarında öğütüldükten sonra asfalt yapımında kullanıldığı suçlamalarını kabul etmediği için işkencelere maruz kaldığını iddia etti: “Babama bunu sorduklarında, ‘binlerce öğrenci öldürüldüyse bunların isimleri ne, ortada kayıp başvurusu yok. Aileleri, yakınları yok mu?’ karşılığını veriyor. Tabi, yok öyle bir şey. Tamamen yalan, nereden getirecekler! Bunun üzerine bu sefer diyorlar ki, ‘Menderes ve Bayar bana bu katliamları yapmam için emir verdi ama ben yerine getirmedim şeklinde ifade ver.’ Babam bunu da kabul etmiyor. Menderes’e iftirayı kabul etse belki de kurtulacak. Ama asla kabul etmiyor. Bunun üzerine çok büyük işkencelere maruz kalıyor.”⁹⁴

Faruk Oktay’ın yaşadığı işkenceler sonucu öldüğü iddiasını Demokrat Parti milletvekillerinden Sezai Demiray 1970 yılında yayımlanan bir mülakatında şöyle anlatıyor: “...Bir gürültü ile kapı ve demir sürgüler arkamdan kapatıldı. Ayak seslerinden Yüzbaşı Necdet Bey’in ve bizi getiren tomsonlu onbaşlıların gittiklerini ve koridorda iki nöbetçinin kaldığını anladım. Aradan bir saat ya geçmiş veya geçmemişti ki yanımdaki hücrelerden birinden canhıraş sedalar gelmeye başladı. ‘Ölüyorum, hiç sizde din iman yok mu? Allah aşkına bana bir doktor’ diye bağırımlar duyunca kulak kesildim. Takriben 20 dakika sonra da çok aşınası

92 Önder, **a.g.e.**, s. 93–94.

93 “Faruk Oktay iftira atmadı, öldürüldü”, **Türkiye**, (26.05.2013).

94 “Faruk Oktay iftira atmadı, öldürüldü”, **a.g.g.**

bulduğumuz yüzbaşının cırlak sesini duydum. İnleyen hücrenin kapısına gelmiş ‘Ulan doktor senin neyine’ diyerek Türkçe’de ne kadar küfür varsa saymaya başlamıştı. İnleyen ses ise ‘Vallahi ölüyorum yüzbaşım, doktor doktor’ diye kesik kesik seslenmeye devam ediyordu. Daha sonra koridorda birtakım sesler ve gidip gelmelerden sonra inleyen ses kesildi. Sonradan bu inleyenin, İstanbul’un genç ve enerjik Emniyet Müdürü Faruk Oktay olduğunu ve vakadan 2-3 gün sonra Yassıada’da vefat ettiğini öğrendik.”⁹⁵

Benzer şekilde işkencelere maruz kalan Bumin Yamaoğlu, kendisine ve Faruk Oktay’a yapılan eziyetlerle ilgili Emre Oktay’a şunları söylemiştir: “Işıklı oda rejimi tatbik edilirken kalp hastası olan ve bana vurmayın diye yalvarıp inleyen rahmetli polis müdürüm Faruk Oktay’ın nerede, nasıl ve ne şekilde öldüğünü niye yazmıyorsunuz? Beni defalarca dövdüğünüzü, emniyet kadrosu adı altında adaya gelen ekibe dövdürdüğünüzü, sizin yardımcılarınız Akay ve Teoman’ın yardımcıları ile ayaklarımı tüfenge bağlayarak tüfeng falakası attığınızı, tırnaklarımı söktüğünüzü, arzu ettiğiniz ifadeleri vermediğim ve imza etmediğim için beni gece yarısı halata bağlayarak Yassıada’da baş aşağı denize sallandırdığınızı niye itiraf etmiyorsunuz?”⁹⁶

İstanbul gazetesinin sahibi ve DP’den milletvekili olan Mithat Perin ise hatıratında Yamaoğlu’nun yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Bir gün havalandırma meydanındaydık... Birdenbire tomsonlu erler arasında bir insanın yuvarlanır gibi kapıdan çıktığını gördük. Hatta ilk anda tereddüt etmiştik, bir insan mıydı bu?.. Garip bir şeydi. Kamburu çıkmış, zaman zaman kalkıyor, sonra yine elleri üzerinde birkaç adımlık mesafe alıyor, yine kalkıyordu. Yardım da edilmiyordu. Basamaklardan çıkarken boyundan posundan tanımiştik: Bu, Bumin Yamaoğlu idi. Bir gözü hiç ama hiç gözüküyor, ağzı bir çizgi gibi duruyordu. Havalandırma sırasında böyle bir şey yapılmazdı. Eğer yapılırdı mutlaka bir maksat vardı bunda. Zavallı Bumin, artık hepimizin öğrendiği zindana götürülüyordu. Bize de gözdağı vermek için bu müthiş manzara seyrettirilmişti.”⁹⁷

Yassıada’da tutuklu bulunan birçok sanık, Perin’in bahsettiği Bizanslılardan kalma zindanlarda tutulmuştur. Bu zindanlarda çok sıkıntılı günler geçiren tutuklular arasında başka polis memurları da vardı. Bunlardan birisi de Tahsin Çi-

95 “Babamı nasıl öldürdünüz?”, **Türkiye**, (08.06.2012).

96 “Babamı nasıl öldürdünüz?”, **a.g.g.**

97 Mithat Perin, **Yassıada Faciası**, 2. Cilt, Dem Yayınları, İstanbul, 1990.

nemre idi. Çinemre ile ilgili Yassıada sanıklarından Erzurum Milletvekili Rıfki Salim Burçak şunları söylemektedir:

“Tahsin Çinemre, Beşinci koğuştaki kalan Karadenizli bir polis memuru idi. İstanbul-Ankara olaylarının duruşması sırasında cesurca konuşmaları ile dikkati çekenlerdendi. Diğer polis arkadaşlarının da savunmasını üzerine almış gibi konuşmuştu. Beraberinde birkaç subay olduğu halde koğuşa gelen yarbay, onun bu şekilde konuşmasını beğenmediğini söylüyor ve mahkeme huzurunda nasıl konuşulması hakkında sıkı bir tembihatta bulunuyor. Fakat Çinemre mahkemede ikinci defa gene kendi bildiği gibi konuştu. Bunun üzerine Yarbay, Çinemre’yi kaldığı koğuştan alarak dayak attı ve dokuz saat zindanda bekletti.”⁹⁸

Benzer şekilde yaşadıkları sıkıntılara rağmen birçok polisin mahkemede çekinmeden ifade verdikleri görülmektedir. DP hükümetlerinde bakanlık yapan Yassıada tutuklularından Samet Ağaoğlu, polislerin mahkemedeki tavırları ile ilgili şunları söylemektedir: “Aralarında bir ikisinin tereddütleri, yalpalamaları, kapıldıkları korkunun etkisiyle gösterdikleri heyecanın dışında, başta Kemal Aygün ve Ethem Yetkiner olmak üzere dimdik idiler. Aynı metin duruşu polis şefleri de, memurları da gösterdiler. İstanbul Üniversitesi ve Topkapı olayları davalarında sanık polis şef ve memurların çoğu, kendilerine yapılan çok ağır madde ve manevi baskıya rağmen gerçekleri söylediler. Mesela Zeki Şahin’in, Bumin Ymanoğlu’nun isimleri bu davaların canlı hatıraları arasında kalacak.”⁹⁹

Aynı şekilde mahkemede çekinmeden ifade veren başka polis memurları da vardı. Üniversite Olayları Davası görülürken “Polis memuru Turgut Acuner, bir tanığın yalanlarına dayanamayarak yerinden fırladı, sesinin bütün kuvveti ile ‘Bu adam yalan söylüyor!’ diye bağırdı. Divan Başkanı’ndan söz istiyordu. ‘Beni susturamazsınız, konuşacağım.’ Başkan söz vermedi. Polis memuru yine bağırdı: ‘Siz ihtilali bizim sırtımızdan mı meşru yapacaksınız?’¹⁰⁰ Ortalık buz gibi oluverdi. Polis memuru başkan tarafından salondan çıkarıldı ve duruşma öğle arasına kadar sürdü. Ancak duruşmaya ara verilip öğleden sonraki duruşma başladığında polisin anlaşılabilir bir sebepten dolayı geri adım attığı ve ifadesini değiştirdiği görüldü. Aynı polis “mikrofonu geldiğinde şöyle dedi: ‘Sabahleyin benim ihtilali

98 Rıfki Salim Burçak, **Yassıada ve Öncesi**, Çam Yayınları, Ankara, 1976. Çinemre bu davadan beraat etti.

99 Ağaoğlu, **a.g.e.**, s. 300.

100 Ağaoğlu, **a.g.e.**, s. 302.

bizim sırtımızdan mı meşrulaştırmak istiyorsunuz' dediğim konusunda söylentiler yayılmış. Ben öyle bir şey söylemedim."¹⁰¹

Polislerin yargılamalar sırasındaki bu tavırlarına ve çektikleri sıkıntılara karşın kendi meslektaşlarını suçlayıcı ifade veren polisler de vardı. "Bir başka tanık, sivil bir polis, yalanlarını kuvvetlendirmek için, kendisinin Zeki Şahin'in sağ kolu olduğunu söylediği zaman Şahin'in cevabı şu oldu: 'Bu polis mi benim sağ kolum imiş. Böyle bir sağ kolum olduğunu bilseydim çoktan keser atardım. 27 Mayıs'tan evvel ihbar mektuplarına imza atamazdı. Bu tarihten sonra nasılsa imza etmek cesaretini göstermiş...'"¹⁰² Bir başka emekli emniyet amiri de Menderes aleyhinde tanıklık yapanlar arasındaydı. Adalar Emniyet Amiri olan bu şahıs ifadesinde, 6/7 Eylül Olaylarında ocak başkanını gözaltına aldığı için iktidarın kendisine baskı yaptığını ve emekliye ayrılmak zorunda kaldığını söyledi¹⁰³. Bunun yanı sıra askerî yönetiminin Yassıada'da sorgulama yapmak üzere getirdiği polislerin arasında tutuklu meslektaşlarına sert davranışlar sergileyen hatta onlara dayak atan polisler de vardı.

Uzun süren bu sıkıntılı yargılama süreci nihayet sona erdi¹⁰⁴. Birçok polis çeşitli cezalara çarptırılırken birçoğu da berat etti. Emniyet Genel Müdürü Gökta'nın, 10 yıl ağır hapis, müebbetten amme hizmetlerinden mahrumiyetine, 3 sene 4 ay müddetle Ankara'da Umumi Emniyet nezareti altında bulundurulmasına karar verildi. İstanbul-Ankara Olayları davasında Bumin Yamaoğlu 14 yıl hapis, 5 yıl amme hizmetlerinden memnuiyet, 4 yıl memuriyetten mahrumiyet cezasına ve Zeki Şahin on dokuz yıl dokuz ay hapis cezasına çarptırıldı. Zeki Şahin ayrıca Topkapı Olayları davasında olayları tahrik etmek ve göstericilere müdahale etmemek suçlamasıyla 3 yıl 9 ay ağır hapis ve bu süre kamu hizmetlerinden mahrumiyete mahkûm oldu. Yassıada'da mahkûm olan birçok sanıklarla birlikte cezalarını çekmek üzere Sultanahmet cezaevine nakledildiler¹⁰⁵. Bu iki

101 Orhan Erinç, "Argoyu da Yozlaştırıyoruz", **Cumhuriyet** (18.2.2006).

102 Ağaoğlu, **a.g.e.**, s. 303.

103 "Menderes'i Güldüren Tanık", **Hayat**, Sayı: 45, (04.11.1960).

104 Duruşmalar devam ederken askerî yönetim, Yassıada'daki yaşamı anlatan bir film çekilmesine karar verdi. 14 Eylül tarihinde çekilen bu film, Türkiye sinemalarında "Düşükler Yassıada'da" adı altında gösterilmeye başlandı. Yassıada mahkûmlarının çeşitli betimlemelerle anlatıldığı filmde Bumin Yamaoğlu "Üniversite gençliğinin amansız cellâdı" olarak, sabık İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay da "Barların haraçbaşı" olarak niteleniyordu.

105 Hapishanenin 'Beşinci Kısmı'nda kalan ve Cezaevinin Spor Kolu Başkanlığını yürüten Bumin Yamaoğlu, 1963 yılında mahkûmlarla Galatasaray Takımı arasında oynanan voleybol

polisin darbe öncesindeki faaliyetleri¹⁰⁶ ve darbe sonrası çektikleri sıkıntılar, günümüzde de gündeme getirilmekte ve herhangi bir askerî darbe sonrasında polis başına gelebilecek durumları hatırlatmak üzere kullanılan bir söylem olmaya devam etmektedir¹⁰⁷. Zeki Şahin'in 1964 yılında tahliye olacak milletvekilleri ile yenilen bir yemek esnasında söylediği şu sözler, darbenin en önemli mesullerinin polisler olarak algılanmasını ironik bir şekilde dile getirmektedir: "Efendim, ben-deniz Dersim isyanında jandarma mülazımı evliydim (jandarma asteğmeni). Kötü yaralandım, kurtuldum. İsmail Hakkı Tekçe Paşa beni Gazi Hazretlerinin muhafız alayına aldı. Büyük Gazi'nin ufulünde aziz naaşları başında nöbet tuttum. 1940 yılında polise intisap ettim. Bir gün ihtilal oldu. Bizi bir adada topladılar. Oraya gittiğimiz gün aramızdan bazılarını saldılar. O adada eceliyle ölenler oldu. Mahkeme sonuçlanınca tahliye edilenler oldu. Üç kişinin ölüm cezası infaz edildi. Allah'ın izniyle siz de yarın öbür gün hürriyetinize kavuşuyorsunuz. Şimdi bu adada mahkûm olanlardan Türkiye cezaevlerinde üç kişi kalıyor. Ben, emniyet amiri Zeki Şahin, şu şişko, polis neferi Bumin Yamaoğlu. Bir de Adana cezaevinde polis neferi Hacı var. Aklıma bu geldi. Bu ihtilali bizim için mi yaptılar? Bize söyleselerdi kafamıza sıkardık, bu işi kendimiz hallederdik."¹⁰⁸

maçında takımın teknik direktörlüğünü yapmıştır. Bkz. "Galatasaray Mahkûmlara Karşı", 27 Temmuz 1963, http://www.galatasaray.org/tarih/tarihte_bugun.php?firm_date=07-27, Erişim: 03.08.2014. Hapis cezalarına çarptırılanlar, izleyen yıllarda, çeşitli af yasalarıyla, ceza sürelerini tamamlamadan serbest bırakıldılar. İlk olarak, 1962'de İsmet İnönü'nün Başbakanlığında kurulan koalisyon hükümetinin 10 Mayıs 1962'de çıkardığı af yasasıyla, mahkûmların önemli bölümü serbest bırakıldı. Yaklaşık 34 aydır Yassıada'da kalan emniyet mensupları, gazetecilerin de desteği ile hastaneden aldıkları raporlara dayanarak tahliye edildiler. Bunlardan birisi de Yassıada'nın Cezaevlerinde bulunan son hükümlüsü olan ve 26.05.1965 tarihinde sürelili hastalık nedeniyle cezaevinden tahliye eden Bumin Yamaoğlu idi Bkz. **Milliyet**, "Bumin Yamaoğlu Tahliye Edildi", 27.05.1965. 1965 seçiminden sonra Adalet Partisi iktidarının 8 Ağustos 1966'da çıkardığı yeni bir af yasasıyla, ömür boyu hapis cezasına çarptırılanlar da dâhil olmak üzere eski DP'lilerin tümü özgürlüklerine kavuştular. Menderes'in yakın koruması olarak da görev yapmış olan Zeki Şahin 13 Ağustos 1979 tarihinde idare müdürü olarak çalıştığı fabrikaya giderken sol örgüt mensubu 6 kişinin silahlı saldırısı sonucu hayatını kaybetti.

106 Altaylı, a.g.m.

107 Güneri Cıvaoğlu, "Son Anlar", **Milliyet** (15.05.1997). Askerî ihtilal döneminde kamuoyunda ismi en çok duyulan ve Menderes'in adamı olmakla itham edilen Yamaoğlu için "1960 askerî darbesi bile Bumin Yamaoğlu gibi polis müdürleri yüzünden oldu." değerlendirilmesi yapıldı. Bkz. Aykut Işıklar, "Eski polisi bilmeden, genç polisleri harcamayın!..", **Bugün** (13.12.2008).

108 Ünal İnanç, "[Destan yazan polise ithaf olunur](http://www.aykirihaber.org/guendem/1412-destan-yazan-polise-ithaf-olunur.html)", **Aykırı Haber**, <http://www.aykirihaber.org/guendem/1412-destan-yazan-polise-ithaf-olunur.html>, Erişim: 14.06.2014.

27 Mayıs Sonrası Polis Teşkilatında Yapısal Değişiklikler ve Yasal Düzenlemeler

Darbenin hemen ardından askerî yönetimin ülke düzeyinde yetkilerini elinden alıp mercek altına aldığı¹⁰⁹ ve yapısal değişiklikler yapmayı planladığı kurumların başında Emniyet Teşkilatı gelmektedir¹¹⁰. Çünkü Adnan Menderes ve arkadaşlarına yöneltilen en önemli suçlamalardan birisi “kendine göre bir polis” oluşturma ve polisi siyasi emellerine alet etme iddiası idi¹¹¹. Menderes, muhtemel bir askerî darbeye karşı polisi karşı bir güç olarak kullanmayı planlamakla, hatta DP’lilerden oluşan militer bir polis gücü oluşturmakla ve bunlara silah ve malzeme yığınağı yapmakla suçlandı¹¹². Darbeciler polise karşı bu olumsuz tavırlarını çeşitli vesilelerle dile getirdiler. 1960 yılının Ekim ayında Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu tarafından yayınlanan bir broşürde, darbenin gerekçesi açıklanırken, DP iktidarı, “kendi menfaat ve ihtirasına bağlanmayı kabul ederek meslek ve vazife şuurunu ve bunun kudsiyetini kaybeden bir takım idare amirlerini ve polislerini veya polis kıyafetine sokulmuş meçhul kimseleri üniversiteye saldırtmakla” suçlanmıştı¹¹³. Aynı broşürde yayınlanan ve elinde silah bulunan bir polis resminin altında “sabık iktidarın bekçisi insafsız ve kanunsuzca kullanılan silah ve cop idi” denilmektedir¹¹⁴.

109 İ. Hüseyin Gülşen, **Emniyet Teşkilatının İdari Yapısı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 1985), s. 87.

110 “Hükümet yeni icraat arefesinde. Yepyeni bir polis teşkilatı kurulacak. Her türlü suiistimali tahkik etmek için bir heyet teşekkül etti. Ankara’da bütün polisler sivil olarak vazife görüyor, yalnız bekçiler resmi elbise giyebilecek”, **Tercüman**, 03.06.1960. Bu değişiklikleri gerçekleştirmek üzere, darbenin ardından ilan edilen hükümette İçişleri Bakanlığı görevine emekli süvari Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıoğlu getirildi ve bu görevi 4 Şubat 1961 tarihine kadar sürdürdü.

111 Metin Toker, “Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak”, **Milliyet** (29.12.1996).

112 Darbeden sonra ortaya atılan bir iddiaya göre; DP idarecilerinin bazı kişileri ortadan kaldırmak için kompo hazırladıkları, kurdukları gizli bir teşkilat vasıtasıyla Ziraat Bankası’nın ambarlarında silah yığınakları yaptıkları, ayrıca bazı DP’lilerin hazırlanan 2000 er ve 70 takım polis elbisesini giyerek, Tahkikat Komisyonunun tespit ettiği kimseleri ortadan kaldırmayı plânladığı ileri sürülmüştür. Bkz. “Menderes’in korkunç tasavvurları ortaya çıktı”, **Tercüman** (31.05.1960); “Bir depoda 5700 mavzer ve binlerce tabanca bulundu”, **Tercüman**, (01.06.1960); “Parayla tutulmuş adamlara dağıtılmak üzere 7 bin silah ve asker elbisesi ele geçti”, **Ulus** (30.05.1960). Yine benzer bir iddia DP iktidarının Harp Okulunu imha etmek için planlar hazırladığı ve Bayar’ın 1500 Harbiyelinin imhasında mahsur olmadığını söylediği şeklinde idi. Bkz. “Harp Okulunun imha planları açıklandı.” **Milliyet** (9.06.1960).

113 **Yassıada Broşürü**, T.C. Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, Ekim, İstanbul, 1960, s. 18.

114 **Yassıada Broşürü**, s. 3.

Nitekim 30 Mayıs'ta basında yer alan bir haberde “Emniyet Teşkilatı'nda geniş çapta değişiklik ve ıslahat yapılacağı, bunun için ceza hukuku profesörlerinden kurulacak bir heyetin çalışmalarına başlayacağı, bu heyetin mevcut statüyü gözden geçirerek değişiklik yapılması gereken konuları tespit edeceği, emniyet teşkilatının modern sistemler ve insan hakları prensiplerine uygun olarak çalışmasının birinci planda ele alınacağı, polisin kültür seviyesinin düşüklüğü de göz önüne alınarak Birinci Şube ve diğer kritik noktalara yeni elemanların alınacağı, ayrıca mevcut polislerin kültürünü artırmak için bir formül arandığı”¹¹⁵ duyurulmaktadır. Bu habere göre darbe yöneticilerinin polise bakışı bir kaç noktadan olumsuzluklar taşımaktadır. Birincisi polis insan haklarına riayet etmemektedir. İkincisi polisin sahip olduğu imkânlar ve teknik donanım görevini yerine getirmesinde yeterli olmamaktadır ve acilen polis bu noktalarda takviye edilmelidir. Dile getirilen olumsuzluklardan bir diğeri ise polisin “kültür seviyesinin düşük” olduğunun vurgulanmasıdır. Darbe yönetimi bu gibi olumsuzlukları bertaraf etmek üzere çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bu amaçla polise yönelik bir eğitim ve kurs süreci başlatılmıştır¹¹⁶. Yine bu çerçevede polisliğe lise mezunlarının alınması için çalışmalar başlatılmıştır. Emniyet Umum Müdürü Necip San gazetecilere yaptığı bir konuşmada, lise tahsilli, kültürlü ve idealist gençleri polis olmaya davet etmiş, üniversiteli ve liseli polis ağabey ve kardeşlerin lise mezunlarını hasretle, sevgiyle ve ümitle beklediklerini, bu suretle yarının polis amiri ve emniyet müdürü olacaklarını söylemiştir¹¹⁷. Askerî yönetim polis teşkilatındaki kaliteyi artırmak amacıyla ilginç bir uygulama başlatmış ve 08.08.1961 tarih ve 342 sayılı kanunla Askerlik Kanunu'na 3 geçici madde eklenmiştir. Bu yasal düzenlemeyle, polis memurluğuna öğrenim durumu bakımından daha tahsilli eleman sağlanabilmesi için, askerliklerini er olarak yapacak olan ve jandarma sınıfına ayrılmış bulunan lise mezunlarından, 10 yıl süreyle ve her yıl 300 kişinin askerlik hizmetlerini üniformalı polis olarak yapmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğü emrine verilmesi öngörülmektedir. Stajyer polis memuru olarak görev yapacak olan bu kişiler, askerlik sürelerinin sona ermesinin ardından isterlerse ve durumları uygun görüldüğü takdirde polis memuru olarak tayin edilebileceklerdi¹¹⁸. Ancak bütün bu

115 “Emniyet'te geniş değişiklik yapılacak”, **Yeni İstanbul** (30.05.1960).

116 Ancak sadece polisler değil Çarşı ve Mahalle Bekçileri de eğitim kapsamına alınmıştır. **Cumhuriyet** (12.02.1961).

117 “Mesleğe Davet”, **Polis Mecmuası**, Eylül 1960, Sayı: 98, s. 7-8.

118 **Polis Mevzuatı**, Haz. Arif Yıldız, Halil İbrahim Keskin, Sami Tanrıverdi, Ulus Basımevi, İstanbul, 2005, s. 87.

çabalara karşın istenilen hedefe ulaşamadığı ve lise mezunu gençlerin polisliğe fazla başvurmadıkları görülecektir.

Yine polisin eğitimi konusunda bir diğer önemli adım, 1937 yılında açılan Polis Enstitüsü'nün statüsünün yükseltilmesi yönündeki çalışmalar olmuştur. Polis Enstitüsü'nün yükseköğretim kurumu haline getirilmesi amacıyla; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı'nın çıkardığı 27 Nisan 1961 tarih ve 88 sayılı karar ile Enstitü lise üstü iki yıl öğrenim veren bir yüksekokul haline getirilmiştir. Bu değişiklikten bir yıl sonra, 1962'de Polis Enstitüsü öğretim üyeleri temsilcilerinden oluşan komisyon müfredat programlarını, ders saatlerini ve imtihan usullerini kapsayan yeni bir yönetmelik hazırlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından incelenen bu yönetmelik kabul edilerek 25.06.1962 tarih ve 175 sayılı kanun ile Enstitü üç yıllık bir yüksekokul haline getirilmiştir¹¹⁹.

Polisin eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve polisin nitelik olarak iyileştirilmesi yönündeki bu olumlu adımlara karşın, askerî yönetim, İstanbul'da eğitim veren en eski polis okulunun kapatılmasına karar verdi. İlk açıldığı 1909 yılından itibaren işgal yıllarında bile kapatılmadan eğitimini devam ettiren ve kesintisiz olarak Türk Polis Teşkilatı'na polis adayı yetiştiren İstanbul Polis Okulu, askerî yönetim tarafından bilinmeyen bir nedenle kapatıldı. "Türk polis tarihinde ve Türk polisinin eğitiminde azımsanamayacak derecede öneme sahip İstanbul Polis Okulu'nun kapatılması emniyet camiasında üzüntüyle karşılandı. Kapatılmasıyla birlikte ortaya çıkan boşluğun doldurulmasında büyük zorluklar yaşanmaya başladı."¹²⁰

Askerî yönetimin polis teşkilatındaki personelin yenilenmesine yönelik uyguladığı tedbirlerden birisi de DP zihniyetinden uzak adayların polis teşkilatına kazandırılması çalışmalarıydı. 1980 öncesi faaliyet gösteren ve sosyal demokrat polisler tarafından kurulmuş olan Polis Derneği (Pol-Der)'in eski Genel Başkanı Sıtkı Öner, göreve başladığı 1964 yılındaki polisin durumunu şöyle özetliyor: "1960'tan önce polis-halk, polis-asker ilişkileri bozuktu. 1960 müdahalesini gerçekleştirenler bu ilişkileri düzeltebilmek için çaba harcıyorlardı. Polis olacak gençleri, sosyal yönü gelişmiş, genellikle CHP'ye yakın ailelerden seçmeye özen

119 **Kuruluşundan Bugüne Polis Akademisi (1937–1988)**, Polis Akademisi Yayını, Ankara, Aralık 1988, s. 25.

120 Eyüp Şahin, **1907'den 2000'e Polis Okulları**, EGM Basımevi, Ankara, 2001, s. 122.

gösteriyorlardı. Keza polisin halkta sempati uyandırmasını sağlamaya özen gösteriyorlardı. Böyle bir kuşağın varlığı 1975-80 döneminde polis bünyesinde sol, demokratik bir polis hareketinin oluşumunda rol oynayan etkenlerden biri olmuştur.”¹²¹

Askerî yetkililerin polisin çalışma saatleri konusunda da önemli bir değişikliği gerçekleştirdikleri görülmektedir. Osmanlı döneminde çıkarılan 1907 ve 1913 tarihli nizamnamelerle uygulamaya başlanan polisin çalışma sistemi, cumhuriyet döneminde de devam ettirilmiştir. Buna göre polisler “6/6 esasına göre çalışıyordu. Yani 6 saat karakolda görev yapılıyor, 6 saat istirahat ediliyordu. Burada ilginç olan husus istirahat saatlerinin de karakolda geçiriliyor olmasıydı. Bu aynı zamanda onların yedek kuvvet olarak merkezde bekletilmesi anlamına geliyordu. Polis ancak haftada bir gün evine gidebiliyordu.”¹²² 1963 yılında askerî yöneticiler, polislerin karakolda yatması uygulamasına son vermiştir. Polisler tarafından sevinçle karşılanan bu karar, davul-zurna çalınarak kutlanmıştır¹²³.

Askerî yönetimin darbe sonrası tasfiye ettiği bir diğer birim ise polis istihbarat birimi olan “Önemli İşler Müdürlüğü” idi. 1937 yılında çıkarılan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’yla yapılandırılan bu birim, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde güvenlikle ilgili istihbarat çalışmaları yapmakla görevli idi¹²⁴. 1951 yılında bu birim yeni bir yapılanma ile kontrespiyonaj dahil hemen bütün alanlarda istihbarat yapmak üzere yeniden yapılandırıldı ve oluşturulan yeni birimler çeşitli illerde değişik adlarla çalışmaya başladı. 1958 yılında İstihbarat Elemanı Sevk, İdare ve İstihbarat Operasyonu Düzenleme Kursu’ndan geçirilen elemanların katılımıyla bu birimler Hatay, Ankara, İstanbul, İzmir’de “Küçük Gruplar” adıyla oluşturulan istihbarat ünitelerinde görevlendirildiler¹²⁵. 1959 yılında Emniyet İstihbaratını yeniden yapılandırmak için önemli bir adım atıldı. İçişleri Bakanı Namık Gedik, Emniyet Genel Müdürlüğü Siyasi Şube müdürü

121 Erkan Acar, “Polisin Yitik Kuşağı”, **Aksiyon**, Sayı: 481, 23 Şubat 2004, http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=9822, Erişim: 22.09.2014.

122 Erol Özdemir, “Polis Çağdaş Köle Midir”, **Çağın Polisi Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 66, Haziran 2007, s. 15.

123 Hasan Yağar, **Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845–1923)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988), s. 100.

124 **Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995)**, EGM Yayını, Ankara, 1995, s. 118.

125 Tuncay Özkan, **Bir Gizli Servisin Tarihi: Milli İstihbarat Teşkilatı**, Milliyet yayınları, İstanbul, 1999, s. 211-212.

olarak görev yapan Ergun Gökdeniz'i Emniyet İstihbaratı'nı kurma çalışması ile görevlendirdi. Ancak 27 Mayıs darbesi ile bu girişim yarım kaldı ve 1957 yılında ortaya çıkarılan ve 9 Subay Olayı adı verilen darbe hazırlıklarını herkesten önce öğrenen bu birim hemen kapatıldı. Ancak istihbarat konusundaki eksikliği gören askerî yönetim, Gökdeniz'i bu birimi yeniden kurmakla görevlendirdi. Emniyet İstihbarat Dairesi'nin kurulması Millî Birlik Komitesi tarafından onaylandı ve Ergun Gökdeniz ilk daire başkanı oldu.

Bu dönemde Emniyet Teşkilatı içinde yeni birimlerin oluşturulduğu görülmektedir. 91 sayılı kanunla kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'na paralel olarak Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde; Genel Müdür Yardımcısı Yusuf Danışman'ın başkanlığında 4 Daire Başkanı ile 2, 3, 5, 8'inci Şube ve Hukuk İşleri Müdürlerinin katılımı ile 14 Kasım 1960 tarihinde Araştırma ve Planlama Kurulu (APK) kuruldu. Kurula; Emniyet Teşkilatını ilgilendiren mevzuatı oluşturma ve teşkilatın gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik her türlü çalışmayı yapma görevi verildi¹²⁶.

Benzer şekilde 11 Mayıs 1953 tarihinde çıkarılan ve ülke çapında trafik zabıtası kurulmasını sağlayan 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu, 1961 yılında çıkarılan 232 sayılı kanunla büyük ölçüde değiştirildi¹²⁷.

Askerî yönetim, polis teşkilatında gerçekleştirdiği bu yapısal ve hukukî değişikliklerin yanısıra Türk Polis Teşkilatı'nı yeniden onore etme ve itibarını pekiştirme yönünde bazı adımlar atmaya karar verdi¹²⁸. Çünkü askerî yönetim, 27

126 Eyüp Şahin, "APK'nın Yapılanma ve İçinde Bulunduğu Teşkilatı Yapılandırma Sürecindeki Tarihi Gelişimi", **Polis Dergisi**, Sayı: 46, (Ekim-Kasım-Aralık 2005), s. 12-13.

127 Bütün bu yasal değişiklikler, teşkilat yapısı ve polisler için tartışmalar esnasında bir ilginç çekişme de rütbeli polisler arasında yaşandı. Üniversite ve yüksekokul mezunu polis amirlerinden bir grup 28 Eylül 1960 tarihinde bir bildiri yayınlamak üzere terfi imtihanlarına tahsilsiz emniyet mensupları ile birlikte girmek istemediklerini beyan ettiler. Buna karşılık bazı polisler bir bildiri yayınlamak üzere tutumu kınadıklarını ve kendilerinin de bu teşkilatın bir parçası olduklarını ifade ettiler. Bkz. "Polisler tartışıyor", **Yeni Asır** (30.09.1960).

128 Bu konuda acil önlemler alınması gereği, daha sonra kurulan hükümetlerin programlarında da açıkça dile getirilmiştir. Örneğin, 20 Kasım 1961-25 Haziran 1962 tarihleri arasında görev yapan 8. İnönü Hükümeti'nin (Koalisyon) programında bu husus şöyle ifade edilmektedir: "İç politikada acele olan bir ihtiyacımız, asayiş kuvvetlerinin kanun içinde başarılı bir suretle çalışacak bir hale getirilmeleridir. Geçmiş olayların tesiri altında, asker çekildikten sonra, en ehemmiyetli mesele, polis ve jandarmanın kıymetini ve manevi itibarını vatandaş gözünde sağlamaktır. Vatandaşın itibarı yanında asayiş kuvvetlerinin nefesine güveni ve vazifesine bağlılığı kuvvetlenecektir. Bu neticeyi elde etmek hem idare makamlarımızın, hem vatandaşlarımızın salim anlayışı ile mümkün olabilir." Bkz. **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri**, Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı Yayınları, Cilt: II, No: 11, Ankara, 1978, s. 18.

Mayıs öncesi yaşanan olayların, halkın nazarında polisi çok sevimsiz bir konuma getirdiğinin farkındaydı. Polisin gerek darbe öncesi gerekse darbe sonrası yaşadığı olumsuzlukların, Hükümetin “militan polisi”¹²⁹ olarak algılanmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, kamuoyunda, insanların yargısız infazlara kurban gittiği, gençlerin kıyma makinelerinde doğrandığı, kimsenin hayat güvencesinin kalmadığı, polisin insanlara işkence ettiği, ülkede kanunların değil keyfiliğin hâkim olduğu, polisin adeta iktidarın tetikçisi gibi hukuk tanımaz işler yaptığı kanısının oluşmasına yol açmıştır. Bütün bu iddiaların ve ‘katil’ suçlamalarının hedefinde bulunan polisin morali çok bozulmuş¹³⁰, vatandaş ile polis arasında sürtüşmeler ve sataşmalar yaşanmaya başlamış, polisler toplu taşıma araçlarından indirilmeye başlanmış¹³¹, yürütülen psikolojik harekât ve kamuoyu baskısının da etkisiyle polis adeta sinmiş ve suçluluk psikolojisi ile kabuğuna çekilmiştir. “27 Mayıs darbesi, en büyük darbeyi Türk Emniyet Teşkilatına vurdu. O günlerden sonra poliste genel bir çekingenlik oluştu. Üstlerden gelen emirler yapılmakla yapılamamak arasında bir yerlere oturtulmaya çalışıldı. Kimse polise arka çıkmayı, dertlerini dinlemeyi, sıkıntılarını sormayı, emniyet teşkilatını saygın ve sevilen bir konuma getirmeye çalışmadı.”¹³² Bir emekli emniyet müdürü darbeden sonra “Teşkilatın kolu kanadı kırıldı. Emniyet teşkilatı kendisini mütareke yıllarının havasında görüyordu” sözleriyle polisin bulunduğu psikolojiyi ilginç bir şekilde dile getirmektedir¹³³.

Polisin içine düştüğü olumsuz tablo karşısında Cemal Gürsel bir radyo konuşması yapma ihtiyacı duymuştur. Gürsel konuşmasında “polisler aslında milletimizin özünden ve içinden gelme, temiz, dürüst, feragatli, emniyetimiz için her türlü fedakârlığa hazır, en az hepimiz kadar vatanperver memleket çocukları oldukları halde, zalim ellerde maatteessüf, katil ve mücrim olmuşlar. Üniversite olaylarından sonra halkımızın kısmen itimadını kaybetmişlerdir. Fakat bunu bü-

129 Kamil Karavelioğlu, **Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül...**, Güner Yayınları, İstanbul, 2007, s. 154.

130 Durmuş Yalçın, a.g.m., s. 259.

131 Kemalettin Ertan, **Bir Polisin Anıları ve Tanıları**, Desen Ofset, 1998, Ankara, s. 47–48. Ertan dönemin tanıdığı emekli bir emniyet müdürüdür.

132 Orhan Selen, “Polisle Uğraşmayın”, **Anayurt Gazetesi** (06.02.2007).

133 Naki Özkan, “Emniyet İstihbarat Dairesi’ni kuran emekli Siyasi Şube Müdürü Ergun Gökdeniz: Emniyet siyasallaştı”, **Milliyet** (06.11.1998).

tün emniyet kuvvetlerimize teşmil etmek yanlış ve günah olur. Bu talihsizliğe uğrayanlara emniyet teşkilatımızın ancak, binde onunu teşkil eder. Bunlar da akılsız, vicdansız idarenin zoru ile bu duruma düşmüşler, ellerini kana bulamışlardı.”¹³⁴ demiştir. Gürsel bu kötülöklere karışmış memurların takibata alındığını ve cezalarını göreceklerini, temiz, fedakâr, vazifelerini sonsuz tahammül ve feragatle yapan, halkın güvenine layık, yiğit vatan çocukları olarak tanımladığı ve teşkilatın yüzde doksan beşini oluşturan diğer polislere güvendiğini, saygı duyduğunu belirterek, vatandaşların da onları sevmesini, saymasını ve takdir etmelerini rica etmiştir.

Darbeyle birlikte itibarı iyice zedelenen ve güvenilmez bir kurum konumuna itilen Emniyet Teşkilatı'nın bu olumsuz görüntüsünü ortadan kaldırarak¹³⁵ polise yeni bir imaj kazandırmak amacıyla, polis üniformasının yeşil renkli olmasına karar verildi¹³⁶. Eski İstanbul Emniyet Müdürlerinden Mustafa Yiğit bu durumu şöyle değerlendiriyor: “27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinde Polis Örgütünün suçlanması askerî yönetim için talihsizlik olmuştur. Askerî yönetim bu hatasını düzeltmek için polis üniformasını değiştirmek, ‘polis-halk-geçlik elele’ gibi sloganlar ile toplantılar düzenlemekle bazı girişimlerde bulunmuşsa da polis örgütüne yapılan haksızlığın etkisini silmek pek kolay olmamıştır. Özellikle bazı polis amir ve memurlarının ‘Anayasayı İhlal’ suçlaması ile Yassıada Yüksek Adalet Divanı’nda yargılanmaları anlaşılacak gibi değildir. Birkaç polis memuru ile amirinin Anayasayı hangi güçle ihlal edebileceğinin açıklanması kuşkusuz mümkün değildi.”¹³⁷

Polise moral kazandırmak için hayata geçirilen bir diğer uygulama ise ilk defa “Polis Bayramı” kutlamalarının başlatılmasıdır. Türk Polis Teşkilatı’nda

134 “Sayın Cemal Gürsel’in Radyo Konuşması”, **Polis Mecmuası**, Temmuz 1960, Sayı: 96, s. 1-2.

135 Askerî yönetimin yapmayı düşündüğü bu iyileştirme çalışmalarına karşın, Emniyet Teşkilatı üzerindeki vesayetçi yapının sürdüğü ve ülkenin iç güvenliğinin sağlanması konusunda uzun süre polisin pasif konumda tutulduğu görülmektedir. Örneğin, 3 Nisan 1963 tarihinden itibaren kutlanmaya başlanan 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı merasim programı çerçevesinde; İstanbul Bölgesi’nde 66. Tümen, Kadıköy Bölgesi’nde de 2. Zırhlı Tugay Komutanlığı’nca gerekli bütün emniyet tedbirlerinin alınacağı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün emniyetle ilgili unsurlarının 27 Mayıs günü Garnizon Kumandanlıklarının emrine gireceği belirtilmiştir.

136 “Polis elbiseleri değiştiriliyor”, **Milliyet**, 04.06.1960.

137 Mustafa Yiğit’in “Polis ve İstihbarat” adlı kitabından alıntı için bkz. **Polis Dergisi**, Yıl: 3, Sayı:12, 1997, s. 149.

bir kuruluş günü kutlanması fikri, o dönemde Polis Enstitüsü'yle birlikte Polis Koleji'nin de müdürlüğünü yürüten emekli Albay Cemal Alkan'dan çıktı. Türk polisinin kuruluş günü olarak 10 Nisan 1845 tarihi kabul edildi ve 10 Nisan 1962 tarihinde ilk Polis Bayramı kutlandı. Böylelikle, polis teşkilatının kuruluşu olarak belirlenen tarihten 117 yıl sonra polis günü kutlamaları başlatılmış oldu¹³⁸.

Bütün bu çabalara karşın Emniyet Teşkilatının örselenen itibarını, saygınlığını ve halkın güvenini uzun süre elde edemediği görülmektedir. Bu konuda bir emniyet müdürü şunları söylemektedir. “Darbeden sonra, cezalandırılan polis yöneticilerinin dışındakiler görevlerine iade edilmiş olmakla beraber, emniyet teşkilatının kamuoyunda yitirdiği saygınlığını yeniden kazanması çok uzun yıllar sonra, o da ancak kısmi olarak sağlanabilmiştir.”¹³⁹

SONUÇ

27 Mayıs Darbesi, Türk demokrasi tarihinde önemli bir kırılma noktasıdır. Bu kırılma, demokrasiyi, toplumsal yaşamın bütün kurallarını ve halkın kendisini olduğu kadar Türk Polis Teşkilatı'nı da derinden etkilemiştir.

Darbenin hemen ardından askerî yönetim Polis Teşkilatıyla ilgili bir takım değişikliklere ve düzenlemelere gitmiştir. Bunun en önemli sebebi DP döneminde polisin siyasallaştığı ve tarafsızlığını kaybettiği düşüncesiydi. Menderes'in, polisi siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullandığına dair iddiayı dönemin önemli tanığı Metin Toker şu şekilde dile getirmektedir:

“Polisin içinden bazı şefleri apartabiliyorsunuz. Onlar polis kuvvetini zaman zaman sizin için kullanıyorlar. ‘Arkasını iktidara dayamış’ bilindiklerinden sattıkları tafradan geçilmiyor. Bu, polisin tümünü zedeliyor. Zaten orduya karşı polisi çıkartmayı düşünmek, bir çılgınlık. Bunu DP'liler düşündüler; faturayı polis ödedi. O, tafrasından geçilmeyen Zeki Şahin'lerin, Bumin Yamanoglu'ların çek-

138 Ali Birinci, “Emniyet Teşkilatı'nda İlkler”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, (Nisan 1999), s. 14. Ancak Birinci bu makalesinde Türk Polis Teşkilatının kuruluş tarihi olarak belirlenen 10 Nisan 1845 tarihinin yanlış olduğunu belirtmektedir. Birinci, Türk Polis Teşkilatı'nın kuruluş tarihi olarak kabul edilen Polis Nizamının yayın tarihinin 11 Rebiülevvel 1261 olduğunu, bunun miladi karşılığının ise 10 Nisan 1845 değil, 20 Mart 1845 olduğunu söylemektedir. Birinci, a.g.m., s. 15.

139 Gülşen, **a.g.t.**, s. 87–88.

medikleri kalmadı. Polisin üniformasını değiştirmek zarureti doğdu. Polis halka karşı bir 'şirin görünme' operasyonu başlattı."¹⁴⁰

Oysa polis, iktidarda hangi parti bulunursa bulunsun siyasi iradenin yasalar çerçevesinde vereceği talimatlara göre hareket etme durumundadır¹⁴¹. Siyasi iktidarların yanlışlarının faturasının polislere çıkarılması son derece yanlış ve sakıncalıdır. Polisler yaptıkları işlerde emirleri silsile yoluyla amirlerinden, amirleri ise validen, vali de içişleri bakanından alır. Nadir Nadi darbeden sonra yazdığı bir yazıda bu durumu şöyle izah etmektedir: "Polisi politikadan tamamıyla ayırmak isteyen, bunun mümkün olabileceğine inanan romantik yazarlarımız var. Bütün müesseselerimiz gibi polis kuvvetlerinin de yalnız kanunlara ve nizamla bağlı olarak vazife görmeleri elbette idealimizdir. Fakat unutmayalım ki kanunların da, nizamların da baş yürütücüsü daima iktidardır. Dünyanın her yerinde belli bir ölçü aşılmadıkça asayiş kuvvetleri hükümetten yana olmak eğilimindedirler. Bunu da toplum düzeni bakımından olağan saymalıdır. Marifet, devlet idaresini elinde tutanların ölçüyü kaçırıp pusulayı şaşırılmamalarıdır."¹⁴² Emekli bir emniyet müdürü bu hususu şöyle ifade etmektedir: "Biz polisler kendimize değil de hep devlete çalışmaya alışkınız. (...) Bu ihtilal sanki polise karşı yapılmış, suçlu polis imiş gibi davranıldı."¹⁴³

Bu süreçte polisin çok sert şekilde eleştirildiği bir diğer husus ise 27 Mayıs öncesi meydana gelen olaylarda aşırı güç kullanmak olmuş ve polis yargısız infaz yapmakla suçlanmıştır. Polisin takındığı sert tavrı çeşitli faktörlere bağlamak mümkündür. Birincisi ve en önemli sebep siyasi iktidarın, meydana gelen toplumsal olayları bastırma konusunda takındığı sert ve tavizsiz tutumdur. Bütün demokratik ülkelerde polis, iktidarda kim olursa olsun verilen yasal emirleri

140 Toker, "Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak". Muhalefetin sık sık gündeme getirdiği suçlamalardan birisi de yine DP'nin polisi kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı iddiasıydı. Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ile ilgili Meclis görüşmeleri sırasında çok sert bir konuşma yapan İnönü'nün sözleri anlamlıdır: "Sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var." Bkz. **TBMMZC**, Devre XI, C. 13, 27.04.1960, s. 304-345. İnönü'nün bu sözleri polisin, Menderes'in polisi olduğu ithamlarına bir gönderme olduğu kadar, aslında polisin çok da sorgusuz sualsiz Hükümetin emrinde olmadığını açık bir beyanıydı..

141 İlginçtir DP iktidarının militanı olmakla suçlanan polis, 1946 yılında Menderes'in özel hayatının takibi ve gayrimeşru ilişkilerinin ortaya çıkarılması için CHP iktidarı tarafından görevlendirilmiştir. Bkz. **Tempo** (10 Şubat 2006)

142 Nadir Nadi, "Polis ve Politika", **Polis Mecmuası**, Temmuz 1960, Sayı: 96, s. 8.

143 Özgüner Polat, "Mesleki Anı Yarışması", **Çağın Polisi**, Yıl: 2, Sayı: 21, Ağustos 2003, s. 2.

yerine getirmekle yükümlüdür. Diktatörlükle ve antidemokratik kurallara göre yönetilen ülkelerde siyasi gücü elinde bulunduran kişilerin polisi yasal olmayan işlerde kullanması her zaman mümkündür ve yakın tarihte bunun yüzlerce örneği mevcuttur. Demokratik kuralların geçerli olduğu bir ülkede polisin, hükümetin emirlerine karşı gelmesi ve verilen emirleri uygulamaması, polislik mesleğinin temel felsefesine aykırıdır. Çünkü bütün demokrasilerde polis izinsiz gösterileri bastırmakla yükümlüdür ve “polis düzeni korumak, suçu önlemek ve ortaya çıkarmak amacıyla devletin istihdam ettiği bürokratik ve hiyerarşik bir organ”dır¹⁴⁴. Bayley’in ifade ettiği gibi “bıçak için keskin uç neyse, hükümet için de polis odur.”¹⁴⁵ Dolayısıyla polisleri yaptıkları işlerden dolayı birinci derece sorumlu tutmak yerine silsile yoluyla siyasi iktidara hesap sormak daha tutarlı gözükmektedir.

27 Mayıs öncesi yaşanan olaylarda polisin, bazen gereğinden fazla hırçın davranmasının bir diğer sebebi devlet otoritesinin kaybolmaması, rejimin sarsılmaması ve ülkede asayişin tesisi adına durumdan kendisine vazife çıkarmasıdır. Örneğin, Sulhi Dönmezer 28 Nisan olaylarında Beyazıt Kampüsü’nde bulunan ve liseden sınıf arkadaşı olan Emniyet Müdür Muavini Yaşar Yiğit’e havaya ateş açan polislerin ellerindeki silahları göstererek “Yahu siz deli misiniz? Birisi ölse ne yaparsınız?” demesi üzerine Yiğit’in “Bunlar ihtilal, isyan halinde. Ne yapacağız ya!” şeklinde cevap vermesi¹⁴⁶, polisin içerisinde bulunduğu ruh halini, çaresizliğini ve devlet düzenini koruma konusundaki kaygısını göstermektedir.

Polisin sert bir tutum takınmasına yol açan üçüncü bir faktör ise polisin yetersizliği ve çaresizliği idi. Meydanlara bu kadar çok öğrencinin toplanması ve öğrencilerin polise taşlarla saldırımları polisi oldukça şaşırtmıştır. Çünkü Türkiye, öğrenci olaylarına yabancıydı. Gösterilerin çatışmaya dönüşmesi ve beklemedikleri bu saldırılar karşısında zaten hazırlıksız olan polis kuvvetleri oldukça zor anlar yaşamıştır. Polis hem sayısal anlamda hem de araç-gereç yönüyle oldukça yetersiz durumdaydı. Polis teşkilatında bu tür toplumsal olaylara müdahale etmek üzere kurulmuş bir birim yoktu ve yaklaşık 3.000 kadar polis¹⁴⁷ geniş bir alana yayılmış olan şehrin değişik yerlerinde görev yapıyordu. 28 Nisan olaylarından önce

144 Clive Emsley, **The English Police: A Political and Social History**, New York: St. Martin’s Pres, 1991, s. 1.

145 David Bayley, **Patterns of Policing**, New Brunswick: Rutgers University Press, 1985, s. 189.

146 Sulhi Dönmezer’le, 1996 yılında derse geldiği İstanbul Etiler Polis Eğitim Merkezinde yapılan bir sohbette söylediği sözler. Yaşar Yiğit Yassıada’da yargılananlar arasındaydı.

147 Koçaş, **a.g.e.**, s. 596.

meydana gelen diğer olaylarda kavga eden gruplar hiçbir yerde ellişer kişiyi geçmiyordu. Bu nedenle polis, bu tür bir kitlesel eyleme müdahale konusunda yeterli deneyime sahip değildi. Bütün bu nedenlerle polisin olayları önlemekteki yetersiz kalması ve idare tarafından gerekli önlemlerin alınmayışı, kitle psikolojisinin de tesiri ve bu belirli çevrelerce gerçekleştirilen provokasyonların da etkisiyle olaylar çığırından çıkmıştır. Özellikle İstanbul ve Ankara öğrenci olaylarında polis, kalabalıkları kontrol etme ve dağıtma konusundaki yetersizliğini şiddet kullanarak telafi etmeye çalışmıştır. Bu nedenle polis adeta olayların müsebbibi ve istibdat rejiminin tetikçileri muamelesi görmüştür. Sanki bir adım ötelinde iktidarı devirip hürriyete kavuşacaklarına inanan/inandırılan kalabalıklar, karşılarında en büyük engel olarak polisi görmüşlerdir. Çünkü bu toplumsal olaylarda sıkıyönetime rağmen asker kitlelerin karşısına çıkmamış, göstericilere sert müdahaleden kaçınmış ve polisin tutukladığı öğrenciler sıkıyönetim subayları tarafından serbest bırakılmış, böylece polis kalabalıkların karşısında yalnız kalmıştır. Askerin göstericilere karşı bu yumuşak tavrı, polis ile asker arasında çekişme ve tartışmaya yol açmıştır. Ancak bu tartışma hiçbir zaman polisin, askere karşı çıkması ve dediklerini yapmaması gibi bir çizgide olmamıştır. Polisin Osmanlı'dan tevarüs ettirdiği ve zihin altına kodladığı, askere bağlılık, saygı ve onu kendi "üstü" olarak kabul etme olgusu, bu darbeden sonra iyice pekiştirilmiştir. Darbeden sonra polis tekrar askerin vesayetine girmiş, böylece Osmanlı döneminde beri sürdürülen askerden özerk ve sivil bir polis teşkilat kurma çabaları yerle bir olmuştur.

Darbe sonrası polisi "uysallaştırıp gözünü korkutmak" için utanç verici uygulamalara gidilmiş ve polisin adeta "burnu sürtülmüştür." Belki binlerce polis tutuklanıp yargılanmamış ancak hiyerarşik bir disiplin mesleği olan polislikte, sadece polis şeflerinin tutuklanması, "disipline edilmesi" ve "cezalandırılması" polisin bundan sonraki süreçte pasif ve sinmiş bir kimliğe bürünmesi için yeterli olmuştur. Askerî yönetim bütün bu olumsuzlukların polis teşkilatını çok kötü etkilediğini ve teşkilatın itibarının adeta yerle bir olduğunun farkındaydı. Bu nedenle teşkilat içerisinde bir takım yapısal düzenlemelere gidilmiş ve polise yeniden itibar kazandırıp onore etmek için çeşitli faaliyetlere girişilmiştir. Ancak daha sonraki yıllarda yaşanan her muhtıra ve darbelerden sonra polisler, 27 Mayıs sonrası yaşadıkları çekingencilik ve korkuyu üzerlerinden atamamışlar, uzun süre tutuklanma, sürülme ve cezalandırılma sendromundan kurtulamamışlardır.

KAYNAKÇA

“11 gencin öldürüldüğünü gözlerimle gördüm. Ama bunlardan iki tanesinin cesetlerini bulduk. Diğerlerini muhtelif yerlere gömmüşler ve üzerlerinden yol geçirmişlerdir.” **Milliyet** (23.09.1960).

“27 Mayıs’a Giden Süreci Tanıklar Anlatıyor”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, (ed. Ertuğrul Kürkçü) Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 1970–1971.

“28 Nisan 1960: Türk Gençliği o gün şahlandı”, **Hürriyet** (28.05.1960).

“28 Nisan hadiselerinde 90 üniversiteli kayıp”, **Tercüman** (29.05.1960).

“6–7 Eylül kararnamelemleri sanıklara dün dağıtıldı”, **Akşam** (16.10.1960).

“Anayasayı İhlal suçundan dün idamları talep edilenler”, **Yeni Asır** (30.09.1960).

“Ankara Garındaki Hadise”, **Akşam** (03.04.1960).

“Babamı nasıl öldürdünüz?”, **Türkiye** (08.06.2012).

“Bayram sevinci, İstanbul bayraklarla donandı” **Hürriyet** (27.5.1960).

“Beyanname dağıtan 4 kişi yakalandı.” **Milliyet** (28.05.1960).

“Bir depoda 5700 mavzer ve binlerce tabanca bulundu”, **Tercüman** (01.06.1960).

“Bumin, Başvekil’e Şikâyet Edildi”, **Milliyet** (14.01.1960).

“Bumin Yamanoglu Tahliye Edildi”, **Milliyet** (27.05.1965).

“Buzhane ve Çukurlarda Bulunan Cesetler. Cesetler, İstanbul ve Ankara’da bulundu”, **Cumhuriyet** 02.06.1960.

“Bütün Yurtta mutlak bir huzur hâkim”, “Ankaralılar Ordu’yu sevinçle karşıladı”, **Yeni İstanbul** 28.05.1960.

“Cesetler, yem makinalarında kıyılıp toz haline getirilmiş”, **Akşam** (04.06.1960).

“Emniyet’te geniş değişiklik yapılacak”, **Yeni İstanbul** (30.05.1960).

“Eski Dâhiliye Vekili Dr. Namık Gedik intihar etti”, **Tercüman** (31.05.1960).

“Eski idarecilerin çeşitli hünerleri”, **Tercüman** (02.06.1960).

“Faruk Oktay iftira atmadı, öldürüldü”, **Türkiye**, (26.05.2013).

“Gestapo Şahin geceleri çizmesiyle yatağa giriyor.” **Akşam**, (31.05.1960).

“Harp Okulunun imha planları açıklandı.” **Milliyet** (9.06.1960).

“Hükümet yeni icraat arefesinde. Yepyeni bir polis teşkilatı kurulacak. Her türlü suiistimali tahkik etmek için bir heyet teşekkül etti. Ankara’da bütün polisler sivil olarak vazife görüyor, yalnız bekçiler resmi elbise giyebilecek”, **Tercüman** (03.06.1960).

“Hürriyet şehidi gençlerimiz hakkında dün Milli Birlik Komitesi açıklama yaptı. Cesetlerin makinelerde kıyılıp toz haline getirildiği ihbar edildi. Halktan aramalar için yardım isteniyor.”, **Hürriyet** (04.06.1960).

“İnönü Uşak’ta taşla hafif yaralandı. M. Vekili, gazetecilere tecavüz oldu”, **Dünya** (01.05.1959).

“İnönü’nün Uşak ziyareti hadiseli oldu”, **Akşam** (1 Mayıs 1959).

“İnönü’ye tecavüz edenler hesap veriyor.” **Milliyet** (28.06.1960).

“İstanbul Emniyet Müdürü Değişti”, **Polis - Aylık Dergi**, Ekim 1960, Sayı: 99, s. 6.

“İstanbul Emniyet Müdürü değiştirildi.”, **Milliyet** (14.11.1960).

“İstanbul Emniyet Müdürü ile Bir Konuşma”, **Polis Mecmuası**, Eylül 1960, Sayı: 98, ss.1-3.

“İstanbul’da 7 kişi daha tutuklandı”, **Tercüman** (31.05.1960).

“İstanbul-Ankara’da örfi idare ilan edildi. İstanbul’da gece sokağa çıkmak yasak. Eğlence yerleri kapandı.” **Hürriyet** (29 Nisan 1969).

“İstanbul’da 9 ceset bulundu” **Ulus** (11.06.1960).

“İzmir iki gündür bayram yapıyor”, **Tercüman** (31.05.1960).

“Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı”, **Cumhuriyet** (27.5.2007).

“Korkunç cinayetler aydınlanıyor: Bir çukura gömülen 3 ceset bulundu.” **Akşam**, (05.06.1960).

“Galatasaray Mahkûmlara Karşı”, 27 Temmuz 1963, http://www.galatasaray.org/tarih/tarihite_bugun.php?frm_date=07-27, Erişim: 03.08.2014.

“Menderes’i Güldüren Tanık”, **Hayat**, Sayı: 45, (04.11.1960).

“Menderes’in korkunç tasavvurları ortaya çıktı”, **Tercüman** (31.05.1960).

“Menderes’le yasak aşk yaşadı diye 2. karısını mirasından men etmiş”, **Vatan** (25.12.2003).

“Mesleğe Davet”, **Polis Mecmuası**, Eylül 1960, Sayı: 98, s. 7-8.

“Parayla tutulmuş adamlara dağıtılmak üzere 7 bin silah ve asker elbisesi ele geçti”, **Ulus** (30.05.1960).

“Polis elbiseleri değiştiriliyor”, **Milliyet**, (04.06.1960).

“Polis ve İstihbarat” **Polis Dergisi**, Yıl: 3, Sayı:12, 1997.

“Polisler tartışıyor”, **Yeni Asır** (30.09.1960).

“Sabık Devlet Erkânı Nezaret Altına alındı”, **Yeni İstanbul** (28.05.1960).

“Sayın Cemal Gürsel’in Radyo Konuşması”, **Polis Mecmuası**, Temmuz 1960, Sayı: 96, s. 1-2.

“Siyasi faaliyetler durduruldu. Dün Kurulan 15 kişilik Tahkikat Komisyonu çalışmaya başladı ve tahkikat sonuna kadar kongrelerle her türlü parti toplantılarını menetti.” **Akşam** (19.04.1960).

“Şehitleri tespit komisyonu kuruldu”, **Tercüman** (31.05.1960).

“Talebelerin ölümü ile ilgili korkunç ihbarlara yapılıyor”, **Yeni Sabah**, (04.06.1960).

“Treni Himmetdede’de Vali Muavini ve J. Komutanı tarafından durdurulan İnönü dün Kayseri’ye sokulmak istenmedi.” **Akşam** (03.04.1960).

“Türk Ordusu Vazife Başında: Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Fiilen Ele Aldı”, **Hürriyet** (27.5.1960).

“Uşak Valisi ve Emniyet Müdürü Bakanlık emrine alındı”, **Dünya** (01.05.1959).

“Yassıada’da ilk gün: 401 sanık dün adalet huzuruna çıktı”, **Hürriyet** (14.10.1960).

“Yeşilhisar’da polis halka ateş açtı.”, **Cumhuriyet** (25.03.1960).

Ağaoğlu, Samet, **Arkadaşım Menderes, İpin Gölgesindeki Günler**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004.

Ağlıcıklı, Kemal Kaya, “Geçmiş Olsun”, **Polis Mecmuası**, Temmuz 1960, Sayı: 96, s. 3-4.

Altaylı, Fatih, “Soma bir insan hakları ihlalidir”, **Habertürk**, 21.05.2014.

Alyot, Halim, **Türkiye’de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum**, Ka-naat Basımevi, Ankara 1947.

Arcayürek, Cüneyt, **Yeni Demokrasi-Yeni Arayışlar 1960–1965**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.

Bayley, David, **Patterns of Policing**, Rutgers University Press, New Brunswick 1985.

Bayram, Atilla, **Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Yapısı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2001).

Birinci, Ali, “Emniyet Teşkilatı’nda İlkler”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, (Nisan 1999), ss. 9–16.

Burçak, Rıfki Salim, **Yassıda ve Öncesi**, Çam Yayınları, Ankara 1976.

Civaoglu, Güneri, “Son Anlar”, **Milliyet** (15.05.1997).

Cumhuriyet (12.02.1961).

Cumhuriyet (29.05.1960).

Çavdar, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den Günümüze)**, İmge Kitabevi, Ankara 2004.

Emsley, Clive, **The English Police: A Political and Social History**, St. Martin’s Pres, New York 1991.

Eriñç, Orhan, “Argoyu da Yozlaştırıyoruz”, **Cumhuriyet** (18.2.2006).

Ertan, Kemalettin, **Bir Polisin Anıları ve Tanıları**, Desen Ofset, 1998, Ankara.

Gülşen, İ. Hüseyin, **Emniyet Teşkilatının İdari Yapısı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 1985).

Gümülcine, Nihat, “Ağlayan Polis”, **Polis Mecmuası**, Haziran 1960, Sayı: 95, s.1-2.

Gürcan, Fethi - Gürcan, Öner, **Ben Bir İhtilalciyim**, Süvari Yayıncılık, Ankara 2005.

Güven, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6–7 Eylül Olayları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Hürriyet (27.5.1960).

Hürriyet Yolunda 27 Mayıs 1960 [Hazırlayan: Ali İsmet Gencer], MTTB Yayınları, Ankara, 1960.

İşıklar, Aykut, “Eski polisi bilmeden, genç polisleri harcamayın!..”, **Bugün** (13.12.2008).

İnanç, Ünal, “Destan yazan polise ithaf olunur ”, **Aykırı Haber**, <http://www.aykirihaber.org/guendem/1412-destan-yazan-polise-ithaf-olunur.html>, Erişim: 14.06.2014.

İpekçi, Abdi - Coşar, Ö. Sami, **İhtilalin İçyüzü**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1965.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü Resmi internet sitesi, <http://www.iem.gov.tr/iem/?m=1&s=97&idno=20>, 06.08.2007.

Kabacalı, Alpay, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, Altın Kitaplar, İstanbul 1992.

Kalyoncu, Cemal, “27 Mayıs’ta öğrencileri kullandık”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 442, (26.05.2003).

Karakuş, Emin, **İşte Ankara**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1977.

Karavelioğlu, Kamil, **Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül...**, Güner Yayınları, İstanbul 2007.

Keyder, Çağlar, “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politigi”, içinde **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. İrvin Cemil Schick-E. Ahmet Tonak, Belge Yay., İstanbul 1992, ss. 38-75.

Koçaş, Sadi, **Atatürk’ten 12 Mart’a... Anılar**, 2. Cilt, May Yayınları, İstanbul, 1977.

Kumkale, Tamer, “Psikolojik Harekât Hakkında Neler Biliyoruz ?”, **Önce Vatan** (Aralık 2005).

Kuruluşundan Bugüne Polis Akademisi (1937–1988), Polis Akademisi Yayını, Ankara, Aralık 1988.

Landau, Jacob M., **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar**, (Çev. Erdinç Baykal), Turhan Kitabevi, Ankara 1979.

Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995), EGM Yayını, Ankara 1995.

Nadi, Nadir, “Polis ve Politika”, **Polis Mecmuası**, Temmuz 1960, Sayı: 96, s. 7-8.

Önder, Necmettin, **Yassıada’da Milli İrade Nasıl Mahkûm Edildi**, Dem Yayınları, İstanbul 1990.

Örsan Öymen, **Bir İhtilal Daha Var... 1908–1980**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986.

Özdemir, Erol, “İsmail Hakkı Demirel ile Söyleşi: 12/24 Sisteminin İlk Uygulayıcısı”, **Çağın Polisi**, Yıl: 4, Sayı: 41, (Mayıs 2005), s. 15–24.

Özdemir, Erol, “Polis Çağdaş Köle Midir”, **Çağın Polisi Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 66, Haziran 2007, s. 15–17.

Özdemir, Erol, “Vahdet Erdal İle Söyleşi: İstikrar Abidesi 12 İlde 21 Yıl İl Emniyet Müdürlüğü ve Aynı Özel Sektörde 26 Yıldır Devam Eden İş Hayatı”, **Çağın Polisi**, Yıl: 4, Sayı, 42, Haziran 2005, ss. 10–15.

Özkan, Naki, “Emniyet İstihbarat Dairesi’ni kuran emekli Siyasi Şube Müdürü Ergun Gökdeniz: Emniyet siyasallaştı”, **Milliyet** (06.11.1998).

Özkan, Tuncay, **Bir Gizli Servisin Tarihi: Milli İstihbarat Teşkilatı**, Milliyet yayınları, İstanbul, 1999.

Özkaya, Şükran, **Adım Adım 27 Mayıs**, İleri Yayınları, İstanbul, 2005.

Perin, Mithat, **Yassıada Faciası**, 2. Cilt, Dem Yayınları, İstanbul, 1990.

Polat, Özgüner, “Mesleki Anı Yarışması”, **Çağın Polisi**, Yıl: 2, Sayı: 21, Ağustos 2003.

Polis Mevzuatı, Haz. Arif Yıldız, Halil İbrahim Keskin, Sami Tanrıverdi, Ulus Basımevi, İstanbul 2005.

Resmi Gazete, 30.10.1956, Sayı: 9346, s. 147/6

Selen, Orhan, “Polisle Uğraşmayın”, **Anayurt Gazetesi** (06.02.2007).

Sulhi Dönmezer’in Yener Süsoy’la Röportajı, “Siirt konuşmasında suç niteliği yok”, **Hürriyet** (07.10.2003).

Şahin, Eyüp, “APK’nın Yapılanma ve İçinde Bulunduğu Teşkilatı Yapılan-dırma Sürecindeki Tarihi Gelişimi”, **Polis Dergisi**, Sayı: 46, (Ekim-Kasım-Aralık 2005), ss. 12–13.

Şahin, Eyüp, **1907’den 2000’e Polis Okulları**, EGM Basımevi, Ankara 2001.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, c. 13, 29.04.1960, TBMM Matbaası, Ankara 1960.

Tempo (10 Şubat 2006)

Tercüman (6 Mayıs 1960).

Toker, Metin, “Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak”, **Milliyet** (29.12.1996).

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944–1973) DP Yokuşuşağı (1954–1957)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

Toker, Metin, **Demokrasinin İsmet Paşalı Yılları (1944–1973), Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim (1960–1961)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı Yayınları, Cilt: II, No: 11, Ankara 1978.

Ulus (21.04.1960).

Urgancıoğlu, Salih, **Cumhuriyet Devrinde Emniyet Genel Müdürleri**, Sesim Gazetecilik-Matbaacılık Ltd. Şti., Kocaeli 1973.

Weiker, Walter F., **The Turkish Revolution 1960-1961 Aspects of Military Politics**, The Brookings Institution, Washington, D.C. 1963.

Yağar, Hasan, **Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845–1923)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988).

Yalçın, Durmuş, “Hayatımdan Kesitler”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 79, Sayı: 454, (Mart 2007), ss. 250–272.

Yalman, A. Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-2: 1922-1971**, Özener Matb., İstanbul 1997.

Yassıada Broşürü, T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, Ekim, İstanbul, 1960.

Yener, Tevfik, “Yanan merdivenler”, **Sabah** (02.05.1999)

Yeni İstanbul (30.05.1960).

Yiğit, Mustafa, “Polis ve İstihbarat”, **Polis Dergisi**, Yıl: 3, Sayı:12, 1997.

Zafer, (1,2.05.1960).

Zafer, (30.04.1960).

